

Nr. 2, vol. 1.

1935.

ŽVAIGŽDĖ = The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3634 RICHMOND STREET PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00 SINGLE COPY 30c.

Birželis m. = June, 1935

LITUVIJAI PENNSYLVANIJOJE
(15 kun. & Menojo paskaitė)

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under
act of March 3, 1879.

„ŽVAIGŽDĖ“--BERTAININIS ŽURNALAS.

DVIDEŠIMTI DU METU buvusi savaitiniu laikraščiu „ŽVAIGŽDĖ“. Tris metus ėjusi kaip mėnesinis žurnalas, nuo 1925 m. eina kaip bertaininis žurnalas leidžiamas A. Milukas & Co. B-vės iš Philadelphia, Pa. 3654 Richmond Str. Pavienių „Žvaigždės“ knygų kaina 50 centų, metams prenumerata 2 dol.

BIRZELIS — JUNE 1935 M.

LIETUVIAI PENNSYLVANIJOJE.
(Iš kun. A. Miluko paskaitų).

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St.,
adresuokit: Philadelphia, Pa.

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

**Apie „30 METŲ SPAUDĄ ATGAVUS” Knygas.
NAUJAS ISTORINIS LEIDINYS.**

Kun. A. Miluko pastangomis, šiomis dienomis pasirodė Pranaičių Julės ir bendrleidėjų naujas istorinis leidinys „30 Metų Spaudą Atgavus” Tomas I, „žvaigždės” spauda, Philadelphia, Pa. Leidinys susideda iš 265 puslapių ir jame telpa įdomių faktų lietuviams draudžiamos spaudos metais, kaip tai: 4 „Witolioraudos” lapų fotografijos, 1883 metų „Aušros” 150 lapų, 10 sukaktuvinio (1903 m.) „Varpo” lapų ir 1885 metų „Priešaušrio” 28 lapų fotostatai.

Toliaus priseima atkreipti „Tėvynės” skaitytojų dėmesį į kun. A. Miluko Gromatą, kurioj telpa įdomios skaitlinės lietuviams draudžiamos spaudos metais išleistų knygų ir laikraščių, kas parodo, kad nors lietuviams spauda buvo draudžiama, tačiau geri tėvynainiai į tai dėmesį nekreipė, bet spausdino knygas ir laikraščius, slaptai gabeno jas per

rubežių ir švietė Lietuvos tamsiąją liaudį. Nuo „draudžiamos spaudos” pradžios iki 1900 m. Prusuose atspausta 3,705,250 egz. lietuviškų knygų ir laikraščių. Vėliaus knygos daugiausiai buvo spausdinamos Tilžėje, kurių skaitlinės per keliolika metų gana įdomios, kaip tai: 1872 metais atspausta 17,000 egz., 1873 m. — 45,000 egz., 1874 m. — 57,000 egz., 1875 m. — 48,000 egz., 1876 m. — 48,000 egz., 1877 m. — 36,000 egz., 1878 m. — 46,000 egz., 1879 m. — 23,000 egz., 1880 m. — 7,000 egz., 1881 m. — 23,000 egz., 1882 m. — 51,000 egz., 1883 m. — 37,000 egz., 1884 m. — 60,000 egz., 1885 m. — 78,000 egz., 1886 m. — 52,000 egz., 1887 m. — 169,000 egz., 1888 m. — 188,000 egz., 1889 m. — 141,000 egz., 1890 m. — 148,000 egz., 1891 m. — 206,000 egz., 1892 m. — 201,000 egz., 1893 m. — 167,000 egz., 1894 m. — 224,000 egz.,

1895 m. — 181,000 egz., 1896 m. atspausta 190,000 egz. įvairių knygų. Tai tik didesnės skaitlinės čionai suminėta spaudos draudimo metais išleistų knygų, nes dėl laiko stokos ir laikraštyje vietos visų negalima suminėti.

Taipgi šiame leidinyje pažymėta pirmieji lietuviai pasmerkti už lietuvių spaudos platinimą. Telpa draudžiamos spaudos įkurėjo aprašymas, spaudos atgavimo sukaktuvių minėjimas, lietuvių 40 metų draudos aprašymas, „Aušros“ atsiradimo aprašymas, Dr. Basanavičiaus pareiškimas „Aušros“ įsteigimo reikalu 1881—82 metais. Pabaigoje knygos randasi bendraleidėjų pareiškimai ir kun. A. Miluko atsakymai, nušviečianti vieną kitą dalyką iš „Aušros“ gadynės. Leidinyje telpa „Aušros“ įkurėjo Dr. Jono Basanavičiaus atvaizdas ir draudžiamos spaudos įkurėjo vysk. M. Valančiaus atvaizdas.

Abelnai paėmus leidinys yra įdomus, nes jame telpa istoriniai faktai praeities veikėjų atliktų darbų lietuvių tautai ir visiems lietuviams. Taipgi ir spaudos žvilgsniu neblogai atliktas. Kiekvienas lietuvis turėtų jausti savo butina pareiga įsigyti šį istorinį kurinį ir papildyti juomi savo knygynėlį, kad turėjus dokumentą praeities veikėjų nuveiktų darbų lietuviams bei visai lietuvių tautai.

Nenuilsantis rašytojas kun. A. Milukas užsitarnauja didelės pagarbos už šio kurinio išleidimą ir istorinių faktų surinkimą, nes jei ne jis, tai jau noji lietuvių gentkartė neturėtų iš ko sužinoti praeities lietuvių spaudos istoriją, kokį sunkų jungą lietuviai nešė spaudos draudimo metais ir koki veikėjai tuos sunkius darbus dirbo dėl savo tautos labo.

M. L. Vasil.

(„Tėvynės“ No. 16, 1935 m.)

RESPUBLIKOS PREZIDENTO
KANCELIARIJA

Tel. Nr. 38.

Nr. 2725

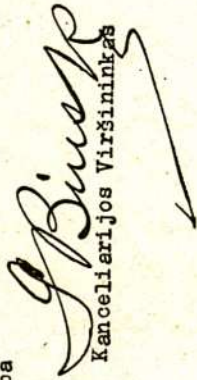
Kaunas, 1935 m. kovo mėn. 19..... d.

Gerb. Knn. A.M. M i l l u k u i

134 Bushwick Ave, Brooklyn, N.Y.

Šiuo siunčiu Jø Ekscelencijos Respublikos Prezi-
dento laišką "30 metų Spaudą Atgavus" knygų prekalbei,
kuri galima ir fotografiškai atspausti. Kartu siunčiama
iš Pono Prezidento lėšų 10 dolierių čekis "Aušrai" fo-
tografuoti.

Su gilia pagarba

Kanceliarijos Viršininkas

Priedas: laiškas ir čekis.

kopija je ancomet huaso gausdinka. Juk
labai židomiu bene lietuvių jaunimui savo
aromis pamintyti, parasyti ir pasirašyti kun-
domėius Lietuvos pirmųjų laikraštis nune-
rai, rasyti se novitakai, nusirdicai, roman-
tiskai. Tikimasi, Lietuvos mokytojai, maitelė-
lor ir krygyrai, kėkėvėnau sūdikolis lietu-
vis, norai turėti sau Tiesi akpaušdintių šauk-
lietova saugys juos, Amerikos lietuvių, di-
di ašiu nū tų laiminyai sumanyta leidimū.
A. Ingona

Kaunas

1935m. kovo 16 d.

PREZIDENTO ANTANO SMETONOS RAŠTAS

KUN. A. MILUKUI

Pasiilgę savo senovės, norėtume pamatyti bent dalį jos paveiklo ar bent jos atspindį, kad ir nebevorime senoviškai gyventi. Juk mes palikuonys tų, kurie yra mūsų buvę; mes jų tėvonys, paveldėję jų dvasios palikimą; mes jų kvėpti ir ugdyti.

AUSZRA atgijusiai Lietuvai yra jau prakilni senovė, dar tebejuntama garbiųjų senių, buvusi atgimstančių lietuvių vieninga talka, džiugavusi ir tikėjusi šviesesnę savo tautai rytojų. AUSZROS gadynė didžiomis raidėmis įrašyta istorijon, kurią jaunųjų pricauglys atsidėjęs skaitys ir semsis stiprybės iš aušrininkų praeities. Šiandien nerastume lietuvių mokyklos, kur nebūtų dėstoma, kaip AUSZRA juos žadino iš miego.

Taigi, visa tatau žinant, reikia augštai vertinti Amerikos lietuvių sumanymas išleisti AUSZRĄ (su paaiškinimais) tokią, kokia ji anuomet buvo spausdinta. Juk labai įdomu bus lietuvių jaunimui savo akimis pamatyti, pavartyti ir paskaityti bundančios Lietuvos pirmojo laikraščio numerai, rašyti senoviškai, nuoširdžiai, romantiškai. Tikiuosi, lietuvių mokyklos, skaityklos ir knygynai, kiekvienas šviesuolis lietuvis, norės turėti sau taip atspausdintą AUŠRĄ. Lietuva sakys Jums, Amerikos lietuviai, didį ačiu už tą laimingai sumanytą leidinį.

A. SMETONA.

Kaunas, 1935 m. kovo 6 d.

(Pabaiga ant 64 p.)

LIETUVIAI PENNSYLVANIJOJE.

Skyrius I. Pensylvanijos valstybė. Jos įmonė, ukis, išdirbystė. Pensylvanijos katalikai. Valstybės įkurimas ir svarbesnieji įvykiai. Pensylvanijos lietuviai, jų parapijos ir mokyklos.

Pennsylvania viena žymiausių Jungtinių valstybių, nuo Delaware upės į vakarus 302 mylių ilga, nuo ežero Erie į pietus 158 plati, turi 45.215 kvadratinės mylias žemės, kurią apgyvena 9.631.350 žmonių (1930 cenz.).

Valstybės žemės paviršius daugiausia kalnuotas. Vakarinėje jos dalyje taip vadinamoji Allegheny Lyguma iškilus nuo 1000 iki 1500 pėdų virš jurių paviršio. Delaware upė, kurion suplaukia rytinės valstybės dalies ūpeliai, sudaro valstybės sieną rytuose. Vakarinės dalies vandens teka į upes, sueinančias pagaliau į Missisipi upę. Vidurinės valstybės dalies vandens pasiekia jūrą per Susquehannos upę ir jos ūpelius.

Kalnakasytė užima pirmą vietą valstybės išdirbystėje: 1931 m. iškasta 59.646.000 tonų kietųjų anglių, apygardose: Pottsville, Shenandoah, Ashland, Hazleton, Wilkes Barre ir Scranton; 95.659.000 tonų minkštųjų vyriausia apygardose: Johnstown, Conellsville, Philipsburg, Towanda, Mercer ir Monongahela City; geležies rūdos iškasta 368.117 tonų; petroleumo ištraukta 11.892.000 bačkų.

1.006.946 valstybės darbininkai 1924 m., gavę algos 1.390.782.960 dol., išdirbo visokių gaminių už 7.381.856.808 dol.

Philadelphijos apygardose labai daug išimama marmuro, kalkinio ir kitų akmenų statybai. Phoenixville's apygardose iškasama daug nikelio, vario ir švino. Šitoje valstybėje išimama iš žemės didesnė pusė visos šalies skalos (šiferio-slate'o).

Kiti žymūs mineralai Pensylvanijoje randami: tai talkas, druska, feldsper (laukinis špatas), bromida, ochre (okras), stiklui smiltys, mineraliniai vandenys.

1930 m. cenzas parodo 170.410 farmų (su 15.348.574 akierių žemės), kurių vertė įkainuota 1.205.356.647 dolerių. Šitie fermeriai užaugino tais (1930) metais javų ir gyvulių už 442.356.000 dolerių vertės.

Klonių ir lygumų derlingoje žemėje ūkininkai suima gausų šių javų derlių: kukurizos, kviečių, avižų, rugių, grikių, bulvių, tabako, o savo soduose prinokina obuolių, pyčių, vynuogių ir kitų vaisių. Pienininkystė šitoje valstybėje plačiai išvystyta: apšėiai pieno parduodama irgi daug sūrių ir sviesto pagaminama. Valstybės fermeriai augina taipgi daug kiaulių, avių ir visokių naminių paukščių. Pensylvanijos arkliai labai branginami. Kasyklų apylinkėse nemaža pasinaudojama mulais, kurie irgi Pensylvanijos ūkiuose užauginami.

Nuo 1850 metų Pensylvanija užėmė pirmą po New Yorko valstybei vietą išdirbystėje: čia

išdirbama pusė visų Jungtinių valstybių pagaminamo cemento ir labai daug coke'sų (dirbtinių anglių). Philadelphijos miestas yra vyriausiu šalies audiminių dirbtuvių centru: čia pagaminama daugybės vilnonių, medvilnės ir šilko gelumbių, drabužių ir kilimų. Pusė šalies lokomotivų ir daugybė vagonų padaroma šitoje valstybėje. Geležies ir plieno išdirbystėje Pensylvanija toli pralenkė visas kitas valstybes.

165 plieno dirbtuvės su 137.568 darbininkų patiekė plieninės medžiagos už 1.012.297.366 dol. 1927 metais. Geležies įmonėse išdirbta geležies (pigiron) 2.096.553 tonai 1932 metais, o pirmiau kelis kart daugiau — 1929 m. — 14.058.194 tonų.

Kiti valstybės gaminiai tai: įvairiausių rūšių mašinos, knygos, batai, stiklas, oda, mėsos konservai, miltai, tabako išdirbimai, chemikalai, elektriški aparatai ir t.t.

Valstybės miškai suteikia daug medžiagos statybai: iš eglės, pušies, aržuolo, kaštano. Popieros išdirbystė daug medžiagos gauna iš Pensylvanijos miškų.

Tik į užsienio šalis 1929 m. išvežta iš Pensylvanijos visokių išdirbinių už 340.843.339 dolerių.

Komunikacijai palengvinti šitoje valstybėje yra nutiesta 11500 mylių gelžkelių, kurie pasiekia visas valstybės žymesnes vietas. Per savo du portus (Philadelphia ir Erie) Pensylvanija išleidžia į užsienį labai daug prekių, daugiausiai geležinių ir plieno išdirbinių taipgi anglies. Vakarieniems Jungtinių valstybių miestams daug

prekių išvežama laivais Ohio upe, kurią sudaro subėga palei Pittsburgą, upės Allegheny ir Monongahela.

* * *

Pirmąsias katalikų pamaldas Pensylvanijoje laikė kanadietis kunigas Jonas Pierron, 1673 ir 4-ais metais lankęs Naująją Angliją, Marylando ir Virginijos naujokynes. Pirmąją katalikų parapiją sukūrė jezuitų ordeno kunigas Juozas Wheaton 1720 metais, ir po 13 metų buvo pradėta statyti šv. Juozapo bažnyčia (Philadelphijoje). Tą pirmąją parapiją sudarė anuomet 37 katalikai: 22 airiai ir 15 vokiečių. 1787 metais šv. Juozapo parapija turėjusi jau 3000 parapijiečių. 1788 popiežius nuskyrė kun. J. Carroll pirmuoju vyskupu visai Šiaurės Amerikai. Jis konsekruotas vyskupu Luttworth'e, Dorchester (Anglijoje) 15 d. rugpiūčio 1790 m. 1808 metais, žymiai pasidauginus katalikų skaitliui, buvo įkurta Philadelphijos vyskupija (visai Pensylvanijai ir vakarinei Jersey valstybės daliai). Pittsburgo vyskupija buvo įkurta 1843 m., o Erie 1853 metais; vėliaus—1868 m. Scranton'o bei Harrisburgo ir 1901 m. Altoona vyskupijos. 1875 m. Philadelphija padaryta arkivyskupija, jos vyskupas Wood paliko pirmuoju visos Pensylvanijos bažnytinės provincijos arkivyskupu.

Prieš Jungtinių Valstybių susikūrimą Philadelphijos šv. Marijos katalikų parapija buvo didžiausia visoje šalyje. 1782 m. joje užvesta

parapijos mokykla anglų kalboje. Vokiečiai katalikai, tėvų jezuitų globjami, irgi greit pasirūpino savas mokyklas Goshenhoppen'e, Lancaster'yje, Hanoveryje ir k. Pittsburgo mieste pirmoji katalikų bažnyčia pastatyta 1811 m., o 1828 šv. Klaros seserys vienuolės (belgės) įkūrė aukštesniąją mokyklą — akademiją. Dabar Penssylvanijos katalikai be savo 1479 bažnyčių užlaiko 676 pradžioss ir aukštesnes mokyklas, kuriose mokslinama 312.904 vaikai, neskaitant 5311 našlaičių, auklėjamų vyskupijų prieglaudose. Vienuolių mokytojų skaitliaus negalima nustatyti nes „Catholic Directory“ pažymi tik Philadelphios (5129) ir Harrisburgo (659) vyskupijų seseris — vienuoles.

Iš 9.631.350 Penssylvanijos gyventojų 2.043.173 katalikai. Viešose valstybės mokyklose, kurioms palaikyti lėšas sudeda ir katalikai piliečiai, 55.559 mokytojai (18.8 nuošimtis kurių vyrai) mokina 2.135.686 abiejų lyčių vaikus. Viešųjų mokyklų užlaikymas 1930 metais valstybės piliečiams kainavęs 183.742.000 dolerių. Viešųjų mokyklų pastatymas ir priruošimas kainavęs 90.000.000 dolerių. Paskutinis J. V. cenzas rodo valstybėje 3.1 nuoš. čia gimusių ir 15.4 nuoš. ateivių analfabetų.

Zymesnės aukštojo mokslo įstaigos valstybėje: University of Pennsylvania Philadelphijoje, Pennsylvania State College, University of Pittsburg ir Carnegie Institute of Technology. Lafayette College, Lehigh University, Temple University ir k.

Valstybė sukurta 1776 metais, kuomet buvo priimta ir jos konstitucija, kuri paskiau pakeista nauja konstitucija 1790 m. Pirmąją europiečių ateivių naujokynę Penssylvanijoje įkūrė švedai 1643 metais Chesteryje, bet greitai laiku — 1655 m. olandai paėmė savo valdžion tą naujokynę ir jos apygardą, o 1681 metais visos Penssylvanijos žemės anglų karaliaus Karolio II buvo padovanojota William Penn'ui, kuris pasiryžo sukurti čia kvakerų naujokynę. Paskui kvakerus greitai laiku atvyko Penssylvanijon žymus skaitlius vokiečių iš Palatinato. Philadelphijos mieste 1683 m. jau buvę 5000 gyventojų. Anuomet 100 akerių žemės ateiviams buvo parduodama už 40 šilingų, su sąlyga, kad naujakurys mokėtų kas met po vieną šilingą mokesčių.

Apie 1730 metus labai daug pradėjo atvykti į Penssylvania airių ir škotų. Pirmieji ateiviai iki 1784 metų turėję daug nesutikimų ir kovų su vietos indijonais. Paskiaus tos kovos kiek apsimalšino, bet dar 1778 metais indijonai Wyoming Valley apygardose, netikėtai sukilę, išžudė daugelį baltųjų žmonių.

William Penn'as apgyvendinęs Penssylvanijoje Anglijos kvakerius garantavo ir kitų tikybių išpažintojams pilną laisvę.

Amerikos naujokynėms sukilus prieš Angliją, Philadelphijos mieste susirinko visų trylikos valstybių kongresas ir čia jau 1776 m. 4 d. Liepos buvo paskelbta Nepriklausomybės Pareiškimas.

Prie svarbiausiųjų valstybės įvykių pirmiausiai priskaitoma — Degtinės Sukilimas (Whisky Rebellion) 1794 m., kuomet airiai ir škotai gyventojai sukilo prieš užgirtas mokestis degtinės išdirbystei. Antras pažymėtinas Pensylvanijos valstybei įvykis tai užbaigimas Schuylkill'o kanalo 1825 metais, įvedimas viešųjų mokyklų 1834 m.; 1839 m. pradėta plačiau kasti kietąsias anglis ir panaudoti jas geležies išdirbystėje, 1859 m. Titusville'je iškasta pirmutinis šulinyš traukt iš žemės aliejų. 1889 m. baisus potvinis ištiko Johntown'o mieste, 1892 m. Homestead'o geležies dirbtuvėse buvo didelis straikas; kitas irgi minėtinas valstybės istorijoje straikas tai kietųjų anglių kasyklose 1902.

1907 m. finansinė panika labai sulaukė valstybėje išdirbystės tolesnį išsivystymą. Panašiai, bet dar aršiau valstybės išdirbystę paveikė 1929 metų finansinis krizis.

. . .

Pensylvanijoje gyvena lietuvių neužginamai daugiau nei kitoje kurioje valstybėje — suviršdu šimtai tūkstančių. Matematiškai tikro skaitliaus negalime paduoti. Ir valdiškosios Jungtinių Valstybių statistinės skaitlinės tame dalyke nesusitaiko. Paskutinio (1930) cenzo skaitlinės kur kas mažesnės, nei reiktų laukti, sulyginamai su emigracijos biūro skaičium.

Per 15 (penkiolika) metų prieš Didįjį Karą 1899—1914 sulyg Jungtinių Valstybių valdišką sta-

tistiką i Pensylvanijos valstybę atvyko 70.019 lietuviai. Profesorius Biržiška („Amerikos Lietuviai“ rašte, pasiremdamas „Amerika ir Amerikos lietuviai“) K. Gineičiu ir („Lietuviai Amerikoje“) Jr. Jonu — kun. Zilinsku, knygų autoriais, primena, „kad 1899 metais tik įvairioms lietuvių organizacijoms, parapijoms, draugijoms ir t.t. priklausė 275 tūkstančių“ lietuvių. Turiu čia atkreipti skaitančio dėmesį, juog „Lietuviai Amerikoje“ knygų du trečdaliai (120 puslapių) pripildyti minėjimu Pensylvanijos lietuvių parapijų ir jų draugijų organizuotės darbu.

Visose kitose Valstybėse anuomet (1899 m.) buvę vien 10 lietuvių (išskyrus Chicagos miestą) nedidžiausių parapijų ir per tris dešimtis lietuvių susišelpimo draugijų. Senadoriečiai tuomet didžiavosi, juog jų miestelis yra „Amerikos lietuvių sostinė“.

Nebus klaida pasąkius, juog iš 300.000 Jungtinių Valstybių lietuvių kone pusė 1899 metais gyveno Pensylvanijos valstybėje.

1925 metais K. Pakštas dienraštyje „Drauge“ suskaitė tik 150.000 lietuvių Pensylvanijoje. Nesiginčijant apie kitas valstybes, su prof. Biržiškos pakartotomis K. Pakšto skaitlinėmis iš Pensylvanijos ne visur galima sutikti. Pavyzdžiui Pakštas 1925 m. suskaitė tik 6.250 lietuvių Senadoryje, 4000 Mahanoy City, 3800 Pittstone ir t.t. Bet dar 1911 m., renkant medžiagą 10-ies metų „Zvaigždės“ sukaktuvių numerio straipsniui „Amerikos lietuviai katalikai ir jų parapi-

jos" tų vietų lietuvių parapijose daug didesnis skaitlius buvo rasta: Senadorio šv. Jurgio parajoje (neminint daugybės priklausančių vietos lenkų dviem parapijom lietuvių) velykinės išpažinties (su kvitelėmis)ėjusių suskaičiuota 5000, viso lietuvių su vaikais 7500; Mahanoy City velykinę atliko 3500, lietuvių gyventojų buvę per 4500, Pittstono šv. Kazimiero parapijoje lietuvių buvę 4500.

In keturioliką metų tas gi skaičius turėjo užaugti, ne sumažėti.

Su 2 Pensylvanijos didmiesčių (priskaitant Philadelphiai ir Pittsburgui po 15.000 lietuvių) Pakšto skaitlinėm pilnai galima sutikti.

Pilno surašo trukumas randama ir kitų lietuvių statistinių žinių rinkiniuose. Kaip „Amerikos lietuviai katalikai ir jų parapijos" rašto autoriui taip ir kitiems panašių žinių rinkikams reikėjo grumtis su mūsų žmonių neranga ir neprijautimu panašioms dalykams. Kun. Bartuška statistines žinias rinko Kunigų Sąjungos padedamas, tačiau ir prie jo žinių, paskelbtų 1923 m. metraštyje „Žinyne", reikėtų šis tas pridėti. 1932 m. Catholic Directory" mini be jo suskaičiuotą 41 lietuviškų parapijų Pensylvanijoje dar tris viršaus, beje šv. Pranciškaus Wilkes Barreje, šv. Andriejaus Philadelphijoje, ir Aušros Vartų Chesteryje. Prie tu 44 parapijų reikia dar pridėti ir McAdoo filiją, kur davažinėja pamaldų laikyti lietuvis kunigas iš Coaldale.

Iš 44 Pensylvanijos parapijų tik dešimts turi savas mokyklas, kuriose mokinasi per 2.300

vaikučių. Mokyklas turi iškūrę parapijos: šv. Kazimiero ir šv. Vincento Pittsburge, šv. Petro ir Povylo Homestead'e, visos trys Philadelphijos mieste parapijos, (šv. Kazimiero, šv. Jurgio, šv. Andriejaus); Mahanoy City—šv. Juozapo, Minersvillėje — šv. Vincento, MtCarmel'yje šv. Kryžiaus, Scranton'e šv. Juozapo. Pittstoniškė šv. Kazimiero parapija buvo pirma visų lietuvių parapijų (1892 m.) įitaisiusi parapijos mokyklą prie a. a. kun. J. Zlotožinsko. Bet jo įpėdinis kun. M. Sedvydis likvidavo mokyklą, paklauseš komitetu, patariančių ekonomiją. Pittstono parapija ir po šiai dienai yra viena skaitlingiausių mūsų parapijų.

ŠENADORIS IR JO APYGARDA.

Skyrius II. Pirmoji lietuvių naujokynė Pensylvanijoje — Shenandoah (Šenadoris). Jos pionieriai. Pirmojo angliakasyklose užmušto lietuvio laidotuvės: Juozas, Jurgis ir A. Matulevičiai. Brolis Augustina Zeitz (Zaica) ir šv. Jurgio draugijos įkurimas.

Kas tas Shenandoah, Pa. — Šenadoris, lietuvių išeivių Amerikoje pirmoji sostinė? Pa, tai sutrumpintas, adresus rašant, Pensylvanijos valstybės pavadinimas.

„Shenandoah (Senadoris), Pensylvanijos valstybės miestelis (borough), Schuylkill'o apskrityje, už 138 mylių į šiaurvakarius nuo Philadelphia, pasiekiamas Lehigh Valley, Pensylvanijos ir Philadelphia and Reading'o gelžkelių. Sioje apygardoje kasmet iškasama apie pusantro milijono tonų kietųjų anglių. Miestelis turįs daugelį gražių bažnyčių ir mokyklų. Išdirba daugelį: mašinerijos, baldų, geležinių daiktų, vežimų, skrybėlių, kepurių, marškinių. Inkurtas 1862 metais. 1900 metais turėjo 20.321, o 1920 metais 24.726 gyventojus”.

Tiek randame anglų enciklopedijose*) apie Šenadorį, kuri lietuviai pradėjo pažinti nuo 1869 metų.

Kone 30 metų lietuvių išeivijos pradžioje

*) The Progressive Reference Library.

Senadoris buvo žymiausia*) lietuvių naujokynė Jungtinėse Valstybėse. Dar 1899 metais „Lietuviai Amerikoje“ knygų autorius — Jr. Jonas — kun. J. Zilinskas rašė:

„Dėl daugumo lietuviškojo gaivalo Senadoris dažnai yra vadinamas Amerikos lietuvių sostapiliu. Čion lietuviai turi įsistatę puikiausią bažnyčią. Čion yra daugiausiai ir didžiausios lietuviškos draugijos. Čion randame dvi spaus-tuves. Senadorio lietuviai yra turtingi ir daug randasi vertelgų“ (1. 33).

Apie pirmus Senadoryje apsigyvenusius lietuvius skaitome „Amerikos Lietuvių Kronika“ knygoje:

„1869 metų pabaigoje Jonas Bobina, Jurgis Rėklys, Jurgis ir Raulas Džiankai, taipgi Juozas Slavickas (vėliaus įsigyvenęs Hazletone), lietuviško žydėlio atvežti dirbtų prie Philadelphia ir Reading geležinkelio Travertone, pametę darbą prie gelžkelio tiesimo, atvyko į Mahanoy Plane ir gavo darbą „Morkelio“ anglekasyklose.“ (1. 6).

1870 metais J. Slavickas su savo broliu ir Jurgiu Baliunu „išsikraustė“ iš čia („Plėnies“) į artimą kaimelį Maizeville („Pliauberi“) ir apsigyveno šalia angliakasyklos mulų tvarto iš lentų sukaltoje pašiūrėje. Netrukus čia atsirado pirmoji lietuviška šeimyna Kasperskių ir trumpu laiku „Pliauberio“ nedideliame kaimelyje lietuviai užėmė žymią vietą.

1871 m. atvyko čia, New Yorke kiek užtrukę, iš Gudelių (netoli Mariampolės) parapijos jauni vyrukai Jurgis Matulevičius, Motiejus Karalius

*) 1871 metais Danville miestelyje, už keliolikos mylių nuo Shamokin, Pa. buvę daugiausia lietuvių išėivių (per 200 vyrų). Bet. užsidarius dirbtuvėms 1872 m., visi lietuviai išsiskiratė: vieni į Luzerne (Nanticoke, Plymouth ir tt.), kiti į Schuykill'o apskričio miestelius (Mahanoy Plane, Shenandoah, Mahanoy City ir tt.).

ir Sakališkių Kiškiukas. Kiškiukas greit čia patapo Kiškiu, vedęs mariampolietę Marijoną Venciūtę. Jo vyriausia duktė, išėjusi mokslus, buvus pirmutinė lietuvė mokytoja Pensylvanijos viešose mokyklose, greit ištekėjo už išgyvenusio Senadoryje zanavyko Sebastijono Mockaičio. Kiškių sūnus, išsimokinęs medicinos ir prasminės Dr. Milleriu, po Didžiajam Karui buvo Hooverio komisijos nariu Rygoje.

Motiejus Karalius (iš Asiuklės kaimo) buvo pirmutinis lietuvis užmuštas bedirbant Senadorio apygardos angliakasylose 1872 metais. Jojo laidotuvės padarė didį ispūdį į šenadoriškius lietuvius.

Palaidoję nabašniko lavoną, visi vietos lietuviai, sugrižę iš kapinių, kėlė šermenis: giedojo ražančių ir valgė laidotuvių pietus, žinoma, pasirūpinę gėrimų, savo gailėsčiai ir išgąsčiai nuraminti. Nelaimės reikėjo, kad, dar nebaigus prislėgtiems lietuviams savo užmušto draugo laidotuvių, užsidegė jų namai ir visai sudegė. Kitų tautų gyventojai tuomet į lietuvius žiūrėję su panieka ir nenorėję padegėlių isileisči pas save gyventi. Tad angliakasyklų kompanija leido jiems apsigyventi šantėse (daržinėse), kur buvo visoki sandėliai Pliaubery—Mahanoy Plane.

Tos pirmos su gaisru šermenys labai įbauginę „šenadoriečių“ būrelį. Dalis jų, tų tarpe ir Jurgis Matuvilečius, nabašniko bičiulis ir draugas, pametė dirbę kasyklose ir mėgino surasti darbą „viršiniuose“ fabrikuose.

Pabuves kelis mėnesius Philadelphijoje, Jurgis Matulevičius 1872 m. pabaigoje sugrižo New Yorkan ir čia vertėsi siuvamų mašinų taisymu ir pardavinėjimu. 1875 m. jis buvo šv. Kazimiero draugijos pirmųjų įkūrėjų eilėse. Jo gi brolis Andrius buvo pirmasis Philadelphios lietuvių biznierių (siuvėjų dirbtuvės savininkas). Kitas brolis Juozas Matulevičius, pasilikęs Senadorijoje, 1877 metais labai daug padėjo broliui Augustinui Zaicai suorganizuoti šenadoriškius lietuvius į grynai lietuvišką šv. Jurgio susiėlpimo draugiją.

1885 metais broliai Matulevičiai, New Yorke gyvenusieji, labai daug padėjo J. Šliupui sukurti Lietuvos Mylėtojų Draugiją, kuri leido „Lietuviškąjį Balsą“: Jurgis Matulevičius nupirkęs spaudos mašiną, už kurią reikėję paskiaus didelius ginčus turėti po laikraščius, o jo brolis inžinierius Vincas šimtinę paklojęs. (ž. Vien. Liet. 1889 m.).

„Amerikos Lietuvių Profesionalai ir Kronika“ knygoje (pusl. 153—4), kalbėdamas apie „Lietuwiszkąjį Balsą“, perskaičiau ištrauką iš Jurgio Matulevičiaus atviros gromatos J. Šliupui 1889 m. „Wien. Lietuv.“ Vieno kito norėta tame regėti nepilnas faktų nušvietimas. Atkreipiu Jusų dėmesį, kad tuomet man rūpėjo parodyti, kokiose sunkiose sąlygose reikėjo darbuotis mūsų leidėjams ir rašytojams. Kad išvengus ir menkiausio įtarimo šešėlio, pakartoju čia tą gromatą in extenso:

„Amžiną atilsį duok Viešpatie, idant daugiau nepasikeltų.

Keli lygiai metai praėjo, kaip atsirado teisingas lietuvnikas (iš Užnemunės) tarp mūsų brolių Amerikoje, pradžioje atvykęs į New Yorką, nusidavęs kaip buvusis rėdytojas lietuviško laikraščio „Aušra“, — prisišnekėjo prie senovės išduotojau „Gazietos Lietu-

viškos", kuris pavedė jam rėdystę „Unijos". Tasai į vietą daryt gerą dėl savo duonadavio, pradėjo paslapčiaai kast duobę ir kalbint lietuwnikus, kad dėtų pinigų ant įrengimo kitos naujos gazietos. Jisai (Šliupas) nenorįs nei vieno cento, dirbs už dyką, bile tiktai lietuwnikaii įrengtų jam drukarnę. Iš pradžių ėjo jam sunkiai, nes lietuwnikai laikėsi Tvarausko, bet po valiai (kusindamas kaip šėtonas gerą dušią) prisikalbino ant savo šalies daugumą; tarp tų ir aš gerai mislydamas ir velydamas gero dėl lietuwnikų ir lietuwnystės, daviausi prisikalbinti. Teisybė tas prikalbinimas daug man kaštavo, — literas susidėję nekurie nupirko, bet iš kur paimt mašiną?! Taip atbėga pas mane kaip niekadėją ponas Šliupas, lenda, prašo, kad išdėčiau pinigų ir nupirkčiau jam mašiną, aš nemislydamas nieko šlektio ir uvožodamas jį už žmogų teisingą ir tikrą lietuwniką, negana kad trotijau čėsą ant išradimo ir nerokuodamas už savo gaišatį, nupirkau mašiną, velydamas jam pelnyti kęsnį duonos, bet kokią už tai užmokestį gavau?!

Štai Šliupelis pakol iškvošė pinigą ir gavo mašiną, prizadėjo, kad ilgiausia į metus išmokės skolą, norėjo kad ant jo žodžių pasitikėjęs, nedaryčia jokio reverso, sako ant visų pusių, bet tiek turbut Dievas buvo mielaširdingas, kad nedaleido man prisigaut. Bet kas iš to?! Neprisigavau, kad mortgage padariau, bet prisigavau tuomi, kad įtikėjęs į gerą žmogų, išdaviau pinigą. Laukiau vienus metus, mano Jonulis nuvaro kaip matu štukomis; laukiu kitus, nenorėdamas nuskriausti jį ir išplėšt paskutinį kęsnį duonos... trečiuose metuose jau turėjau atimt mašiną, ale kokiam stone, Dieve susimilk, negana kad turėjau utrotos daugiau į šimtą dolerių, bet ir ne viską atsiantė. Už tokį dalyką niekadodos jam nedovanojau ir nedovanosiu, tegul sau pame-na, kad beveik tris metus uživodamas mano gerą, turėtų turėti šiokią tokią uvogą ir kaip žmogus neva moky-tas nesisarmatydamas ateit pas mane ir duot. Jisai kaip aršiausias netikėlis da apskelbė mane praėjusią nedėlią atvažiavęs į New Yorką (iš Šenadorio). Dabar tegul važiuoja, kur jo nepažįsta ir ieško tokių, kurie duos prisigaut, ba tie, kurie buvo įtikėję į jo žodžius, pažinę visą jo apsiėjimą, daugiau nesiduos vest į paklydimą.

Seniau, o ypač pas mus New Yorke gyrėsi tuomi, kad jo pati gaus didelius pinigus iš namų (dalios), tada jisai visas skolas išmokės — atvažiavo ir pati, o skola kaip buvo, taip ir pasiliko, — aš matydamas jo nedorybę, o mislydamas, kad tai nepasivedimas laiko bėdoje, daviau česą gana ilgą, ba tiktai po 10 dolerių ant mėnesio norėjau kad mokėtų, — bet viskas pasibai-gė ant noro ir pasižadėjimų. Trotijau aš, trotijo taipgi ir kiti. Gal but kad trumpam čese atsišauks į Šliupą da vienas iš New Yorke, kurs davė drukuot knygetes, už kurias apie 100 dolerių užmokėjo, o išdrukuotas atėme su išplėštais lapais viduryje, o ir šiandien niekam parduot negali.

Nustojo vaikščiot „Lietuvizkasis Balsas“, amžinas jam pasilsis, ne bus kam daugiau meluot ir kvošt centus nuo lietuvnikų falšyvai; tegul šiadien visiems atsi-daro akys ir tegul pražiuri, kas koku keliu veda. Dėlto gi visus apsaugščiau, kad nesiduotų vest save į paklydimą per žmonis, kuriuos gerai nepažįsta.

Tavęs pagodotas redaktoriau prašau, kad savo ga-zietoje patalpintum tai viską, ką čionai turi parašytą, neprivalai turēt baimės, nes čionai tikra teisybė, delto gi be jokio abejimo pasirašau”.

Jurgis Matulevičius,

New York, 17 Balandžio 1889,

42 Masion Street.

(1889 m. „Wienibe Lietuwnikų“ No. 17)

* * *

Dar vasarą 1869 m. rytinėje Senadorio pusėje — Yatesville kaimelyje apsigyveno K. Stanynas, Ant. Mickevičius, V. Bagdonas ir Ant. Bagdanavičius, pametę darbus prie gelžkelio Danville, Pa.... 1870 metų pradžioje Senadorio apygardos ang-liakasyklose dirbę apie 70 lietuvių. Pačiame Senadorio miestelyje pirmutinė lietuvių šeimyna Petru Kazakevičiu apsigyvenusi 1872 metais.

Skyrius III. 1879 m. per „Lietuwiszką Gazieta“ šenadoriečiai ieško lietuviško (ne lenko) kunigo. Šenadoriečių lietuvių skaitlius 1899, 1914 metais ir dabar. Šenadoriečių ir apygardos lietuvių ir jų vaikų skaitlius lenkų ir airių parapijose ir mokyklose, Mahanoy City lietuvių šv. Juozapo mokyklą įskaitant.

Sekančiais keliais metais tas skaitlius žymiai užaugo. New Yorko „Lietuviškos Gazietos“ N. 5-me šenadoriškis korespondentas, rašydamas apie reikalingumą lietuviško (ne lenko) kunigo, „kuris pamokslą ir spavėdę atlikti galėtų lietuviškai“, paskelbia, kad tuomet (1879 metais) Senadoryje lietuvių buvę apie 600 (ž. 1885 „Aušra“ N. 10 ir 11, psl. 338).

Aštuntos dešimtys pabaigoje šenadoriškių skaitlius siekęs apie tris tūkstančius, o 1899 metais, rinkdami statistines žinias Jr. Jono knygomis „Lietuviai Amerikoje“, suskaitėme į pusaštunto tūkstančio lietuvių Senadorio šv. Jurgio parapijoje. 1915 metais Račkauškas savo knygoje „Amerika“ priskaito Senadoryje į 9000 lietuvių (1500 šeimynų, nevedusių vyrų 1100, 900 merginų ir apie 4000 abiejų lyčių vaikų).

Siandien šv. Jurgio parapijos ribose pačiame Senadoryje ir priemiesčiuose William Penn. Number Two ir Number Three yra per 10000 lietuvių, kurių nemaža yra lenkų šv. Kazimiero ar šv. Stanislovo parapijų nariais, tųjų parapijų mokyklose savo vaikučius išaugindami lenkų

„ojčižnos“ garbintojais. Visoje Senadorio apygardoje (Mahanoy City, Gilberton, Mahanoy Plane—Maizeville, Frackville, Girardville, Lost Creek, William Penn ir t.), lietuvių skaitlius perviršys 15.000.

Pradžioje šių (1934) metų, renkant medžiagą Senadorio lietuvių istorijai, patirta, kad lenkų šv. Kazimiero parapijoje, kur klebonauja buvęs šv. Jurgio vikaras vilnišks kun. Mickūnas, nemažiau kaip 40 nuošimčių esą lietuviai, o kitoje lenkų šv. Stanislovo parapijoje, kurios pirmutiniu klebonu buvęs kun. V. Matulaitis, lietuvių parapijiečių būsią kone ketvirta dalis. Sulyg 1932 metų „Catholic Directory“ šv. Kazimiero parapijos mokykloje 17 bernardinų seserų mokina 517 vaikus ir 599 mergates, išviso 1116. Gi šv. Stanislovo parapijos mokykloje 8 to paties ordeno seserys mokina 349 vaikus ir mergaites. 40 nuošimčių lietuvių šv. Kazimiero mokykloje sudarys 446, o 25 nuošimčių šv. Stanislovo parapijos mokykloje sieks 87. Vadinasi abiejų lenkų parapijų Senadoryje mokyklose besimokina apie 533 lietuvių vaikučių. Vietos vokiečių katalikų parapijos mokykloje iš 180 moksleivių esą apie 20 lietuvių. Irgi nedaugiausia lietuvių vaikų mokinasi airių katalikų mokykloje, kur lavinami yra 352 vaikai ir 392 mergaitės. Mahanoy City šv. Juozapo lietuvių parapijos mokykloje šv. Pranciškaus seserys mokina 198 vaikus ir 204 mergaites.

Skyrius IV. Pirmojo Šenadoriečių lietuvių kunigo A. Strupinsko darbuotė Mahanoy City, paskiaus Šenadoryje. Lietuvių šv. Kazimiero šventynė valstybės ir vyskupijos įstaigose įrašyta lenkų bažnyčia. Delko? Vaidų parapijoje ir skundų ant klebono pasekmės — lenkas naujas klebonas. Parapijiečių vaidai virsta tautiniais vaidais tarp lenkų ir lietuvių (1877 m.). Lietuviai, riaušės kėlusie „lenkų“ šventynėje skundžia teismui policininką už sumušimą moteriškės. „Commonwealth versus Bobbin“ byla.

Senadorio naujokynę išgarsinti Lietuvoje, ir Amerikoje tarp lietuvių, daug padėjo kun. Strupinskas, marijonas, po lenkmečiui priverstas apšaukti savo vienuolyną Marimpolėje ir 1866 metais atvykęs Amerikon. Gyvendamas kelis metus Westchesterio vienuolyne prie šv. Raimundo bažnyčios, dabar Bronx'e, New Yorko miesto dalyje, ir važinėdamas po įvairias Amerikos vietas, kad aprūpintų dvasinius lenkų ir lietuvių reikalus, jis kelis syk aplankė ir Senadorio apygardą, kur apgyvendino savo giminaičius Kazakevičius. 1874, '75 ir '76 m. „Catholic Directory“ skelbia kun. A. Strupinską apsigyvenus Senadoryje.

„Lietuvių Amerikoje“ autoriaus liudijimu kun. Strupinskas pradėjo laikyti Senandoah'io apygardos lietuviams pamaldas Mahanoy City vokiečių katalikų bažnyčioje (1872 m.). Kadangi Mahanoy Plane, Yatesville ir Senadorio lietuviams buvo neparanku į Mahanoy City važinėti, tad

kun. Strupinskas greitu laiku susitarė su vokiečių katalikų bažnyčios klebonu Senadoryje ir prie jo bažnyčios buvo prisiglaudę visos apygardos lietuviai per 2 metus, mokėdami nuomos kas mėnuo po 8 dolerius. Pirmutinis lietuvių klebonas, neturėdamas klebonijos, gyveno kaipo įnamis pas savo gimines Kazakevičius. Algos jis gaudavęs 20 dolerių mėnesiui.

* * *

Pasidauginus lietuvių skaičiui ypač pačiame Shenandoah'ryje, pradėta rinkti aukos savai bažnyčiai. 1874 m. surinkę apie 700 dol. šenadoriškiai apipirko 2 lotu žemės (60 per 150 pėdų) prie N. Jardin gatvės Shenandoah mieste ir pastatė nedidelę medinę koplytėlę. Buvusi tai pirma lietuvių šventynė Amerikoje. Vienas tebuvęs šenadoriškių lietuvių tarpe lenkas — Julius Czeski, paaukojęs tai šv. Kazimiero parapijai 5 dolerius.

Bet išeivių nelaimėi, tarp šenadoriškių lietuvių buvo nemaža vedusių lenkes pačias. Amerikos lietuviai anuomet — 1874 m. — dar nebuvo prityrę lenkų akiplėšrumo ir užsikirtimo parapijų reikaluose. Tad gi, kad neišskyrus nei „brolių lenkų“, šv. Kazimiero kelių šimtų vertės koplytėlė užrekorduota kaipo lenkų bažnyčia. Kas blogiau, jog „polish — lenkais“ įregistruoti šenadoriškiai lietuviai parapijiečiai ir Philadelphios arkivyskupijos kancelerijoje.

"Pradžioj, kol žmonių buvo mažai,—rašo Jr. Jonas—
"parapijos reikaluose tarp lietuvių buvo didžiausias suti-
kimas. Paskui vienog pasklido ant kunigo visokios kal-
bos, kurios užsibaigė tuom, kad kun. Strupinskas likęs
arkivyskupo suspenduotas ir išvažiavo iš Shenandoah"...
(Liet. Amerikoj 1. 35).

Man teko pagyventi Shenandoryje keliolika
metų, ir pažinti tos naujokynės lietuvius nuo
1892 metų. Turėjau geros progos ištirti priežastis
pirmųjų nesusipratimų šenadoriečių tarpe. Svar-
biausias prieš pirmąjį lietuvių kunigą buvęs pa-
siskundimas, kad jis užsiimdavęs gydymu pagal
anuomet garsią kun. Kneipp'o sistemą. Kunigo
Strupinsko priešai ištengė nusitverti gan skaudų
prieš savo kleboną skundą — dvasinė vyriausybė
labai nemalonia akia žiūrėjo į kunigų kokius
nors įsimaišymus į pasaulinius interesus.

Bet patys smarkiausi kareiviai greit apsi-
džiaugė savo pergale. In vietą kun. Strupinsko
vyskupijos valdžia šv. Kazimiero „lenkiškai —
polish — parapijai" nuskyrė tikrą lenką kleboną
— kun. Al. Lenarkevičių. Tarp naujo klebono
ir didesnės dalies šv. Kazimiero parapijonų iš-
kilo didžiausi vaidai. Lenkai ir lenkuojantie —
„naujalenkiai", kaip vėliaus juos praminta, —
stojo lenko klebono pusėj, gi didelė dalis lietuvių
užsispyrusiai reikalavo, kad lenkas kunigas
pasitrauktų šalin iš jų parapijos.

Ilgos tos varžytinės, — prasidėjusios veik po
pasitraukimo iš Shamokino lietuvių kunigų Kon-
čiaus ir Juškevičiaus,—pasibaigė didžiausiu skan-
dalu. Norėta, užrakinus bažnyčią, neišleisti len-
ko klebono. Bet to viso pasekmė buvusi, kad

kone visi, sukėlusieji riaušes vyrai ir moterys, paliko suareštuoti ir turėjo teisintis prieš civilę valdžią už įžeidimą teisių „lenkiškosios“ šv. Kazimiero parapijos. Po laiko apsižiūrėjo šenadoriškiai, net aršiausieji kun. Strupinsko priešai, bet sunku buvo jiems panaikinti savo pačių padaryti užrašai.

* * *

Sitasai 1877 metų Shenandoah'rio lietuvių su lenkais ginčas už „lietuviškąją bažnyčią“, atnaujino žaizdas lietuviams padarytas 1876-ais metais Shamokine, kur už lietuviškų pamokslų sakymą turėjo iš bendros lietuvių lenkų parapijos pasitraukti du lietuviai kunigai: Končius ir Juškevičius. Sitas antrasai iš eilės Amerikos lietuvių su lenkais susikirtimas už savąsias teises bažnyčioje, greit pavirto inirtusiu jujų pasiryžimu atsiskirti nuo lenkų ir gyventi savu gyvenimu.

Sita pirmoji tarp lietuvių ir lenkų „bažnytinė byla“, pasibaigė 1878 m. ir užvardinta Pennsylvanijos Valstybės teisininkų knygoje (Law Journal) - „Commonwealth versus Bobin“. Mat Jonas Bobina pirmasis šenadoriškis lietuvis biznesierius, valgomųjų daiktų krautuvės savininkas anuomet buvo ir „konštebeliu“ (constable). Jis, vedęs lenkų pačią, buvęs didis kun. Lenarkevičiaus šalininkas. Sukilusieji šenadoriečiai lietuviai paraginę tūlą Marę Bansevičiene, kad ji

patrauktų teismo atsakomybėn „konštebeli“ „už sumušimą“ jos laike riausių, darant areštus. Teismo nuosprendis buvo: guilty with the recommendation to the mercy of court (kaltas, teismo gailaširdystei pavedamas). Daugelis mažesnių bylų, kilusių iš tų tautinių vaidų, buvo nagrinėta Senadorio miesto teip vadina-
mų taikos teisėjų, kurių rekordų neužsiliko.

Skyrius IV a). Lietuviai rupinasi nusikratyti bičiulystės su lenkais. Lietuvų vadų silpnybės. Lenkimo palaikytojų gudrumas.

„Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvų Organizotės” knygoje skaitome:

”1877 metai tai pradžia sunkaus Amerikos lietuviams darbo—atsiskyrimo nuo lenkų, nusikratymo jų kenksmingos brolijos. Šenadoriečiai lenkų šiurkštumo užgauti, pirmieji iškėlė obalsį šalin lenkų bičiulystė! lietuviai vienykimės! nepasiduokime! mūsų turi būti viršus!

Dėliai nemokėjimo išsivynioti iš savo pačių sudarytų žabangų ir dėliai daugelio parsidavėlių lenkbernių, taip pat dėliai apgavikų, pasisavinusių žmonių sudėtus pinigus viešam reikalui, negreit pasisekė šenadoriškiams atsiėkti savo siekis...

Lietuvių delegacijoms, važinėjusioms kelis kart į Philadelphia pas arkivyskupą Ryan, nesisekė įtikrinti Ganytoją, kad jie ”ne lenkai”... buvę nemaža pačių lietuvių, ypač vedusių lenkes pačias, kurie lietuvius, savo kalbos teisių ieškančius, išrasdavo vien paprastais triukšmadariais.

Lietuvių vadais tose varžytinėse buvę Andriukaitis, Čižauskas ir Mickevičius (Miller). Šis paskutinis, labai įdomus asmuo, paėjo nuo Vilkaviškio. Senio didžponio Gawronskio lėšomis išleistas mokintis Anglijoje, buvęs tūlą laiką Galicijoje užveizdu kokio dvaro, paskui Škotijoje nekurio lenko pono įgaliotiniu prie kokių ten angliakasyklų; vėliaus, ponui mirus, jis vedė jo pačią ir įsitaisė baldų krautuvę Londone. Tą nubankrūtijęs atsidangino Amerikon (Šenadorin), kur surinkęs kiek pinigų lietuvių kapinėms įrengti, dingo su pinigais.

Po kiek laiko Mickevičius-Milleris atsirado vėl New Yorke ir daug nemalonumų pridarė lietuviams, besirūpintiems įkurti lietuvišką Šv. Traicės New Yorke ir pasikui pirmąją šv. Jurgio parapiją Brooklyne. Mirė jis dideliame varge. Aristokratė jo podukra pardavinėjus degtukus New York'o miesto gatvėse. Jo žmona mirusi New York'o miesto pavargėlių namuose. Kaip gerai mokąs angliškai kalbėti, Mickevičius taip Šenadorije, taip vėliaus Brooklyne greit dasigaudavo į visokius lietuvių komitetus, ypač kur reikėdavę žmonių pinigai išleisti.

Be Mickevičiaus-Millerio buvę dar keli gudruoliai, kurie nunešė šenadoriečiams lietuviams keletą kartų šimtais ir tūkstančiais pinigais, suaukotus lietuvių parapijos reikalams. Nenorėdamas užgauti jų vaikų, kurie dabar su lietuviiais drūčiai laikosi, pasitenkinu vien bendru to dalyko paminėjimu." (psl. 450—51).

Andriukaičiui negalima primesti jokios finansinės malversacijos, bet jis, būdamas cholerikas ir mėgdamas kam reikia ir kam nereikia smarkiai zanavykiškai uždrožti, daug priešų įgydavo ir savo ginamai teisybei. Baigęs pradžios mokyklą, jis dar mokinęs vienerius metus Veiveriuose. Gyvenimo aplinkybių (vedęs savo turtingu tėvu tarnaitę) priverstas išėivijoje baladotis, jis 1870 metais atvyko Amerikon ir apsigyveno čia jau palei Senadorį mažam kaimelyje, netoli Fowler'io anglių laužyklos („Paulės brėkerio“), kuriame duonpelniavo rinkdamas akmenis iš sudaužytu anglių kartu su kitais kompanijos pasamdytais vaikais. Del silpnos sveikatos po žeme dirbti negalėjęs. Prieš pirmąjį didelį kietųjų angliakasyklų straišką Andriukaitis, šiurkščiai agituodamas visų susirašymui i „Darbo Karžygius“, irgi ne

vieną šenadoriškai lietuvi įzeidė. Gi iškilus Sliupo vaidams su Tvarausku (1885 m.) už raštus „Unijoje“, o paskiau 1886 „Wienybei Liet.“ susikirtus su „Liet. Balsu“, Andriukaitis jau tuomet viešai gyrešis, kad jį „Lenarkevičius išvedęs iš katalikų būrio“, visai nustojo lygsvaros.

Lenkų lietuvių bičiuolystės šalininkai sugėbėjo gudriai panaudoti lietuvių vadų silpnybes nuslopinimui veiklo įsteigti grynai lietuvių parapiją Senadoryje.

Skyrius V. Brolis Augustinas išgelbsti šenadoriečius nuo šamokiniečių likimo — pasidavimo lenkams. „Pirmųjų Amerikos Lietuvių Profesionalų“ knygos apie brolio Augustino darbus su šv. Jurgio draugija Šenadoryje. „Związek Narodowy Polski“ užsimojimai į niekus paverčiami. Brolio Augustino“ agitacija per „Liet. Gazietą“ 1879 m. „Am. Liet. Kronika apie brolių Augustiną“. Kun. Strupinsko geras paminėjimas.

Kad ne buvęs Smalėnų, Punsko parapijos, ex-vienuoelis pranciškietis brolis Augustinas Zai-ca, ir šenadaryje butų pasikartojusi liudna ne tolimo Smamokino miestelio istorija. Ten 1872 metais buvo įsikurusi pirmoji Pensylvanijos valstybėje lenkų lietuvių šv. Vaitiekaus parapija, iš kurios delei lenkų parapijiečių (nors daug mažesniame skaitliuje) karingumo, o lietuvių (ypač lenkes pačias vedusių) nuolaidumo turėjo išėiti du lietuviai klebonai — P. Končius ir J. Juškevičius. Delei lietuviškų pamokslų bendroje šventynėje sufanatizuoti lenkai Shamokine daužė klebonijos langus (1876 m.), atkalbinėjo lenkes mergas, kad netekėtų už lietuvių, karčėmose lietuvius mušdavo ir tt... (ž. „Pirm. Am. Liet. Profesionalai ir Kronika. t. I, p. 16—20).

Nuo 1872 metų šenadoriečiai turėjo šv. Kazimiero lenkų lietuvių susišėlpimo draugiją, kurios pirmiminkas Kazys Karpauckas (pirmasai vietos lietuvis karčiamnikas) vien rupinęsis, kad kuodaugiaus iš lenkų užėitų į jo karčiamą. Susiginčijusius lietuvius ir lenkus jam vis pasisėkdavo sutaikinti lenkų naudai.

Viršminėtųjų knygų (Pirm. A. L. Profesionalai ir Kronika) pirmame tome plačiai aprašyta to pirmojo išeivių lietuvių Amerikoje organizatoriaus brolio Augustino veikla. Kadangi, kaip paprastai pas mus, retas kas pamąšios rušies knygas įsigija ir skaito, pakartosiu čia apie to vyro darbuotę, nuskriaustuosius šenadoriškius lietuvius betvarkant ir organizuojant 1877 metais:

„Brolis Augustinas tame didžiausių susikirtimų ir bylinėjimųsi sukuryje sumaniai besidarbuodamas, sugebėjo įkurti šv. Jurgio draugiją, kuri vėliau buvo viena žymiausių vietos draugijų. Ji turėjo per 500 narių, tulą laiką užlaikė vartotojų valgomų daiktų krautuvę ir 90-ais metais padėjusi galų gale įsikurti Šenadoryje lietuvių šv. Jurgio parapijai skyrium nuo lenkų, po nuolatinio penkiolikos metų varžymosi su jais. 1880 metais Jurginė draugija ant keršto savo lenkui klebonui, kuris tuomet, lygiai kaip ir kiti lenkų kunigai, labai draudė žmones nuo radikalų ir visokių „bezwyznaniowc'ų“, atsiliepė į Philadelphijos lenkų pakvietimą įkurti „Związek Narodowy Polski“, centralę visos Amerikos lenkų organizaciją, nepasiduodančią dvasiškosios kontrolei. Pirmąją konstituciją Jurginei draugijai surašė tas pats brolis Augustinas 1877 metais. Pirmieji įsirašė į šv. Jurgio draugiją: Petras Kazakevičius, kun. Strupinsko giminaitis, Jonas Račkus ir Jonas Matulevičius. Šis paskutinis buvęs pirmasis šv. Jurgio draugijos pirmininkas“ (p. 29).

* * *

Kruszkos „Historya Polska w Ameryce“ (t. 4. p. 20—21), kas nori gali plačiau pasiskaityti apie šenadoriškės šv. Jurgio draugijos dalyvavimą „Związek'o“ kuriamamjame suvažiavime Philadelphijos mieste 1880 metais. Kad lenkams nepasisekė pasigauti į savo bučį skait-

lingiausiają anuomet Amerikoje lietuvių išeivių šv. Jurgio draugiją ir tame nuopelnas vien energingo brolio Augustino, kuris dar pernai metais (1879) „Lietuwiszkoje Gazietoje“ No. 16-me rašė:

„Neleisime, kad žmonės mūsų būtų lenkų persekiojami, gana iki šiuolaik kas buvo lietuviška, tai viskas paniekinta“...

...„Riškimėsi į kruvą ir duokim tuomi parodą, kad ir mes išvaryti iš tėvynės esame ir busime gyvi, padarykime kaip kokią gvardiją, gatavą stoti į kovą kožną valandą“. (ž. 1885 „Aušra“ p. 339—340).

To smarkaus dzuko (brolio Augustino) veiklą mūsų nekurie praeities tyrinėtojai, lyg ir užsikirtę, vien užtylėjimu minavoja, tad manau jūs dovanosite, jog ir šį vakarą pakartosiu ką skelbiau andai „Amerikos Lietuvių Kronikos“ knygoje:

„Pirmame savo ateivijos dešimtmetyje Amerikos lietuviai, naujame pasaulyje gyvenimo sąlygų priversti su lenkais ateiviais bendrai sugyventi, susilaukė tame savo sugyvenime dviejų žymesnių tautinių susirėmimų, kuriuose pergalėtojais ir skriaudikais paliko lenkai. Iš naujai kuriamos ir sukurtos šv. Vaitiekaus parapijos Shamokine turėjo atsitraukti du lietuviai kunigai (Končius ir Juškevičius), kurie prasikalto savo parapijiečių įtakingesnei ir agresyvei daliai vien tuomi, kad jie stengėsi patenkinti lėtąją ir nuolaidžią lietuvių didžiumą, teikdami jiems dvasinį patarnavimą jų kalba.

Už keliolikos mylių artiname Šenadoryje, Pa. šv. Kazimiero parapijoje, vienu lietuvių (ir vienutėlio prisidėjusio lenko) sukurtoje, lietuviai buvo apgauti savųjų išgamų, įvairiausios rušies avanturistų, sergančių sulenkėjimo liga, greta kitų skaitlingųjų savo doros ligų. Tiems nenuoramoms pasisekė savo lenkiškąjį smurtą padaryti, ir padėkojant didžiausiam pirmojo šv. Kazimiero bažnyčios klebono kun. Strupinsko nuolaidumui. Šis, mėgdamas vien įtikti „visiems savo dvasios vaikams“, sutikęs užrekoruoti naujai sukurtą

parapiją lenkų vardu, atidarė plačius vartus garsiems septintame dešimtmetyje Šenadorio lietuvių vaidams, peštynėms ir bylinėjimams už tautiniai bažnytinius reikalus su lenkais, geriaus pasakius su sulenkėjusiais lietuviams, kurie kaip kitur, taip ir čion pasirodė atšaižiausiais panpolonizmo apaštalais. Aidai šitųjų vaidų ir tautosynių, net valstybės teismuose nagrinėti, rado vietas ir anglų laikraščiuose ir plačiai po visas lietuvių ateivių naujokynes buvo paskelbti pirmojo Amerikos lietuvių laikraščio „Lietuwiszkos Gazietos“. Jie padarė didžiausios įtakos lietuvių ateivių tautinei sąmonei sutvirtinti, išbužoti ir apsireikšti.

Tame pirmame mūsų ateivijos dešimtmetyje vyriausio ir uoliausio lietuvių vado garbė neužginamai priklauso buvusiam Smalėnų, Punsko parapijos, vienuoliui broliui Augustinui (Zeytz). Jis mokėjo panaudoti lenkininkų nuskriaustųjų lietuvių upą, kad sukurus Šenadoryje šv. Jurgio draugiją tvirčiausiais tautiniais pagrindais, kurių per kelioliką metų negalėjo sugriauti visokie polonizmo apaštalai, nei savieji išgamos, žmonių išnaudotojai. Vėliaus tą vienuolį regime eilėse uoliausių palaikytojų pirmojo Amerikos lietuvių laikraščio — „Lietuwiszkos Gazietos“, kurioje jis pirmas iškėlė reikalą lietuvių draugijų (No. 10) irgi skyrimosi nuo lenkų (No. 16). (Žiur. 1885 „Aušros“ pusl. 339—340). Šiam laikraščičiui mirus, randame brolių Augustiną besirūpinantį leidimu lietuviškų knygų Chicagoje ir pagaliaus „Wienibės Liet.“ savaitraščio pastatymu ant tvirtų kojų. (ž. 1887 m. „Lietuwiszkas Balsas“ p. 70).

Neradęs savo laiko lietuvių ateivių tarpe atsakančio skaitliaus rėmėjų lietuvių pranciškonų vienuolynui įkurti, jis, Green Bay vyskupijos Ganytojo padedamas, sukuria Pulaski, Wisconsin valstybėje, pranciškonų vienuolyną su aukštesniąja mokykla lenkams-lietuviams, bet, gerai žinodamas lenkų šovinistiškąsias tendencijas, rūpinasi tąją įstaigą pavesti vokiečių pranciškonų vienuolių globai. Lenkams į niekus pavertus jo pastangas, šis vienuolis su keliolika lietuvių brolių pasitraukia iš savo sukurtojo vienuolyno ir užbaigia amžėlį vokiečių pranciškonų vienuolyne.“ (p. 11—13).

Apie brolio Augustino daugybę raštų pirmųjų (1886—88) metų „Wien. L.“ plačiau paminėta „Spaudos Laisvės ir Am. Liet. Organ.“ knygoje p. 459.

Kun. Strupinskas, saviškių brolių lietuvių išgraužtas, gyveno nuošaliai, gailestingųjų žmonių globojamas. Mirė jis Gilbertone, čia jau už kalno nuo Senadorio pas savo gimines Nedzinskus (nuo Pajevonio kapsūs) devintos dešimties metų viduryje. („Pirmieji Am. Liet. Profesijonalai“ t. I. l. 10).

1900 metais keli šenadoriečiai vietos laikraštyje „Darbininkų Viltys“ pagarsino sumanymą pastatyti paminklą ant „pirmojo Amerikos lietuviškojo kunigo“ kapo sudėtinėmis aukomis. Abėną Senadoriečių nusistatymą link pirmojo šv. Kazimiero lietuvių lenkų (dabar vienu lenkų) parapijos kleboną geriausiai nupiešia buvusio „Saulės“ vyriausio bendradarbio ir Dr. Sliupo posėtojo, „Garso“ įkūrėjo Tamo Astramsko atsiliepimas tą (1900) metų „Tėvynės“ N. 21-me:

„...turi pripažinti, kad jis buvo gana geros širdies žmogus, ...biedniokų kūdikius krikštino uždyką, biednus vinčiavojo uždyką, neturtėlius grinatorius šelpė, kaip galėjo, galop biedname padėjime gyvendamas iš malonės kitų gerų žmonių tik skūpų maistą turėjo. Taigi Senadorio pradėtojai dėt aukas dėl pastatymo akmenėlio atminčiai kun. Strupinsko nepasimilijo... Kadgi tas žmogus buvo geras laike savo kunigavimo dėl biednųjų, tai biedniems reikėtų dabar atsiminus nors po kiek paaukoti dėl paminklo, kur stovės ant suminto ir dar jau beveik užmiršto kapo...”

Skyrius VI. Šliupas „Lietuviškos šv. Traicės (neįvykusios) parapijos dr-jos“ pasiuntinys Šenadoryje 1886 m. Jo raportas. „„Wienibės Lietuwnikų“ ir „Lietuwiszkojo Balso“ chamizmu pamuštos polemikos. Andriukaitis įtraukia į tas polemikas „Aušrą“. Tų polemikų atgarsis „Wienibėje Liet.“

1886 metų, pradžioje, kada New Yorke lietuviai su kun. A. Varnagiriu mėgino sukurti „šv. Traicės“ parapiją, tos „parapijos draugijos“ leidėjų buvo pasiūstas Šenadorin „L. B.“ redaktorius J. Sliupas naujai kuriamos parapijos New Yorke ir laikraščio reikalais.*)

Newyorkiečių lietuvių atstovas, kalbėdamas „į 50 susirinkusių lietuvinikų tarp kito pakartojęs kun. A. Varnagirio prašymą, kad „visi broliai... neštų pagelbą pinigais dėl statymo Naujame Jorke lietuviškos bažnyčios: ta mintis taip gi liko mielai priimta, ir liet. draugystės ima kolektavimą į savo rankas... Negana to. Girdėjau nekuriuos darant sutarimą, kad geriaus Šenadoryje sudėtus 800 dol. dėl statymo liet. bažnyčios pirm poros metų atiduoti Naujorko parapijai dėl atjieškavimo nuo kasierių, kurie bene tik yra užmiršę apie buvimą anų pinigų jų kišenėse. Zinoma lietuvinikai Naujo Jorko negaišiuodami nei valandos atjieškoe tuos pinigus, kaip tik turės

*„Spaudos Laisvės ir Am-kos L-vių Organizuotės“ knygoje (p. 621—2) plačiau pareikšta, kaip „Liet. Balso“ imdavę didžiausius nuošimčius (35%) iš suaukotų parapijai pinigų (ž. Lietuviai „A-je“ (p. 94—96).

kvitas savo rankoje" — taip rašė po Naujų Metų sugrižęs redaktorius savo 1886 m. „Liet. Balse“.

Bet kaip patėmijau savo paskaitoje apie kun. A. Varnagirį,* nei newyorkiečiai, nei „Šenadorio lietuvių draugijos“ neįstengė nei tų, nei kitų pinigų atgauti iš jų globotojų, pasisavinusių aukas saviems reikalams.

Prisisavinusiems žmonių viešam labai suaukotus pinigus saviem reikalam panaudoti daug padėjo ir ginčai iškilę tų (1886) metų pradžioje tarp „Lietuviškojo Balso“ ir naujai atsiradusios „Wienibes Lietuwniku“ skaitytojų, o vėliau, paibaigoje tų pačių metų, abiejų tų laikraščių skaitytojams smarkiausiai susibarus (spaudoje ir draugijų susirinkimuose) už „susivienyjamų įkūrimą.

„...Aš... galiu visus darbus pavesti kam kitam, jei Lietuva to norėtų. Tik pavidimą tokiems niekšams kokie susitarė išdavinėti neva „Wienibe Lietuwnikų,“ vedimą lietuviškų reikalų, kol aš gyvas būsiu, laikysiu ir laukau už nesusipratimą, mūsų broli“?... (1886—16 d. Kovo „L. B.“)... „Dar kas įstabiausias, kad Paukštis... prisitraukia į rėdytoją Bačkauską, kurs Šenadoryje praskilbo visokiais negerais darbais, o dabar svetimą pavardę pasiėmęs, kitur gyvena ir tariasi tapti liet. gazietos rėdytoju. Tegul Dievas apgina mūsų tautą nuo tokios gėdos!“ (ibidem 1. 22).

rašė J. Sliupas.

„L. Balso“ leidėjų draugijos susirinkime kalbėta ir per „L. B.“ paleista į pasaulį (l. 46—47) tokie šūviai:

* Ž. „Pirmieji Am-kos L-vių Profesjonalai ir Kronika“ knygų p. 57 ir t.; taipgi 1886 m. „Wien. Liet.“ No. 16... „Kunigas surinktus pinigus atidavė į parapijos kasą... o tie pinigai teko tam, kuris Naujorke visus už nosies vadžioja“...

"Paukščio Vienybe... yra tik rupužių ir velnių vienybe"... (Džiankauskas)... "Paukštis mus velia, bet nedaro žmonėmis... Paukštis nori apiplėšti lietuvinikus"... (P. Pesiackas)... "Paukštis yra areliu, vanagu; jis nevertas ženkle Lietuvos"... (P. R. Ramanauskas...) "Vienybė Paukščio ėmė eiti dėl mūsų iškraikinimo... Paukštelį nubaidykime, kad jis tarpo mūs daugiaus nelekiotų..." (Avižienius)... Poni Šliupienė (Aglė), tame pat Balse (1. 41—44) paleido garsias eiles į "Paukštį ir Tamašauską."

Susėdę asilai gudrius daigtus rašo...

....Oi niekše tu Paukšty, kad tai pamatytų
Mus Vytautas garsus, kaukus išbarstytų...

Broliai lietuviai tai nėra Vienybė

Pritinka geriausiai jei vardas durnybė...

Bėkim męs nuo jo kaip nuo velnio juodo

Bėkim nuo to Paukščio, nuo jo baisaus kuodo.

Senadoriškis „Liet. Balso“ rėmėjas Andriukaitis pasirūpino ir per „Aušrą“ (1886, N. 6) išvanoti „Vienybę Liet.“, jos leidėjus ir redaktorių:

Skaitydamas "Aušrą" randu ir pagiriant lietuvius, gyvenančius Amerikoje, bet tų tarpe randasi ir visai netikusią pardavėjų mūsų gaivalo svetimiems. Prie tokių reikia paskaityti išdavėjus nekurio laikraščio, kurs prieš porą mėnesių iškišo galvą ant paviršio žemės Plymouth, Pa. Tas laikraštis lyg būtų lietuviškas, kuriame pusę žodžių lietuvišku negalima parinkti, o kita dešinioji pusė yra lyg lenkiški su maskoliškais sukratyti—kaip koks kratinys. Tajį atžagarainį raštpalaikį tur but amerikiški lenkai sutvėrė deliai išardymo lietuviškos vienybės ir susilpnėjimo tos pačios dvasės lietuviškos, kuri jau tuomet per L. Balsą pradėjo nekuriuose broliuose atsigaivinti. Tam netikram laikraščiui praminė neteisingą vardą "Vienybė Lietuvininkų", kurio išduotoju yra Paukštis, o rėdytoju koks pseudo Tomaševskis, pervirtęs iš lenko į lietuvininką. Tas žmogus be jokios tvarkos bu-

damas apie mokslą, gruda į savo gazetą tik piemeniškas pasakutes ir begėdiškus keiksmus ant tikrų lietuvininkų, kurie ano neteisaus mokslo nenor priimti. Ar ne geriaus būtų, kad lietuvininkai Amerikoje daugiau pratintųsi prie skaitymo taip naudingo rašto, kaip yra "Lietuviškasis Balsas".. Mes kame šalin Paukštines, o tverkimės už gerų raštų, nes tik per tuos tapsime žmonėms vertais — mylėtojais tėvynės.

* * *

Taip nemaloniai sutiktas, naujas laikraštis „Wien. Liet.“ sugebėjo atsakyti „Liet. Balsui“ ir jo vadams žodį už žodį ir su pridėčkais, kurie sukėlė nemaža klegėjimo anų dienų lietuviškose karčemose.....

Pats Šliupas vėliaus prisipažino, kad „vaidaj kilo smarkus ir karčemose ir susirinkimuose žmonės neretai kumščiomis rėmėsi už apskelbtąsias žinias"...*)

"Wien. Liet."—skaitome "Spaudos L. ir Am. L. Org." knygoje—"mokėta gudriai inspiruoti bemoksliams žmone-liams (pasinaudojant įsikarščiavusio Šliupo išsišokimais), kad muštinėmis baigtų ginčus. Šliupui ne vienoje vietoje prisiejo bėgti nuo įtūžusių klausytojų." (1. 588) ...Daugelyje "W. L." numerių to laikraščio ėmėjai turėjo skaityti panašios rūšies polemikas...

„Chef d'oeuvre'u" tu visų chamizmu persunkusių raštų bene bus 1886 m., N. 37 „W. L." redakcijos straipsnis, kuriame Šliupas išvadinta „šėtonišku samdininku, asilu, Šliupu Jonu Balvonu, durnium, judošium, nuo kurio užpuldinėjimų „W. L." nepaliausianti „apgynime wieros" stovėti ir tt."

*) „Liet. Raštai ir Raštiniukai" l. 227.

2

Skyrius VII. „Susivienijimo visų Lietuvių“ kuriamasai suvažiavimas ir jo protokolo filipikos. „Susivienijimo visų Liet.“ laidotuvės ir jo turto paveldėtoja.

Aštrūs šitie ir keršto pilni 1886jų metų ginčai dar daugiau sušiurkštėjo, kad „Liet. Balsas“ ir jo bičiuliai tą vasarą ragino Amerikos lietuvius į kuriamąjį Susivienijimo seimą Senadorin (15 d. rugpiūčio), o keikiamieji „Paukštiniai“ irgi rengė tokį pat seimą Plymouthe. (22 d. lapkričio).

Slykščiausių priekaištų, inkriminavimų, kolijomusių sukuryje buvo surengtas kuriamasis „Susiv. visų Liet.“ suvažiavimas Senadoryje“, ir dar daugiau aliejaus užpylė ant isiliepsnojusių vaidų ugnies savo protokolu, kuriame labai šiurkščiai ir provokuojančiai išniekintas „Paukštys su savo šeimyna“:

„...ištirti paniekinimą J. Paukščiui, išduotojui „Wienibes“ Plymouth'e, už tai, kad paniekino Lietuvos ženklą, stengės suardyti visą pradžią susivienijimo, delegatus visaip kaip išbiauriojo; toliaus už tai, kad jis lietuvninkus parduo-da lenkams, lietuvninkus atkalbindamas nuo susitarimo savo tarpe, ant galo ir už tai, kad drasko giminės laimę gundydamas vyrus barbariškai elgtis su pačioms.“ („L. B.“ 1886, 1. 126).

Paskelbus naujos organizacijos konstituciją su paraginimu „L. Balso“ (l. 133) užmiršti „kas prieš ką turime kokius kerštus“ ant sekančio to laikraščio puslapio randame pasaldinimus:

"tokie, kaip Paukštys mažai ką stengs nors kn. Varnagiris jam lizdą veja... Ak tos kiaulės Plymouth'e tai tik durnos: ką mato žmonės daro, tai ir jie lyg bezdžionkos; aš jų norėčiau paklausti, kiek yra lietuviškų nacijų, ir kiek Susivienijimų reikia, ale ką tu su kuiliu, tuojau mane putomis apdrėbtų, taip kaip nevieną brolių jau apdrėbė Naujorke ir Šenadoryje, o vis tai daro per savo aklybę neva su Dievo žodžiu, nors peržiūrėjęs visą tą kiaulių didybę rastum po šimtą velnių..... Kas vieną nedėlią "Ojezyznoje" išaina, tai Paukštys su savo šeimyna prakaitą liedamas kitą nedėlią išguldo į lietuvišką kalbą, nors tai ir blogai sekasi per tai, kad pats Paukštys mažai ką išmano, o darbininkai jo pusalkani ir blogai apmokami—nesiukvatyja draugauties su kuiliaženčiais"...

Kokia įtaką tokie kartus protokolai darė kuriamai organizacijai skaitome „Sp. Laisv. ir Am. L. Org.“ knygoje psl. 614:

"...Su tokiais pridėčkais pagarsintoji naujos organizacijos konstitucija nepatraukė "visų lietuvninkų" ir pačiam tos konstitucijos rašytojui J. Šliupui prisiėjo šitą organizaciją palaidoti 1888 metų seime Pittston, Pa., kurin jis vienų vienas atstovas atvykęs."

Visą to „Susivienijimo Visų Lietuvių" turtą — 27 (dvidešimts septynis) dolerius 32 centų — jo buvęs išdininkas šenadoriškis Jonas Mieldažis perdavęs „Lietuvių Mokslo Draugijai", kaip rašė 1890 „Vien. Liet." N. 19-me.

a

Skyrius VIII. Išbujojimas Amerikos lietuvių laikraštijoje chamizmo. Taradaikos ir jo bičiuolių „Wie-nibėje Lietuwnikų“ (1886) polemika proza ir eilėmis.

Vardan istorinės tiesos turiu pakartoti keletą pavyzdžių ir iš „Wie. Liet.“ didelės gausybės filipikų prieš „Liet. Balso“ burelį. Patys padarykite savo išvadą apie tuometinius chamizmo pjonierius mūsų laikraštijoj.

Nr. 25, straipsnyje „Taradaika“:

„...Auguste bus didelis susivažiavimas kelių sėbrų: Nuo pamarės (supr. New Yorko) atvažiuos pilnas gyvulinis karas (sk. vagonas) ir tas karas talpins savyje... penkis sėbrus. Tuos penkis sėbrus pasitiks... pasitiks septyni vietiniai (šenadoriškiei) (sėbrai... septyni turės su savim nevos kaip karūną—ant vienos pusės bus paveikslas „Perkūno,“ o ant kitos—kreive-krivaičio ir tada padarys parodą vaikščiodami po miestą..., ant galo eis ant salės... Iš silkinės bus padaryta kozaunyčia, no kurios bus garsintos „Tautos, stiprybės, magikos“ ir t.t.

Ten bus roda 'Ale kokia? O tai tokia: Pirmiausia, kaip ta mizerną „balsą“ nepražudyt, o net, kaip girdėjau, kitaip nuo to laiko vadins, ba ne „Lietuviškasis Balsas,“ ale vadys „Bromas vedantis į amžiną prapultį“... Antras, kad kunigų neklausyt, į bažnyčią nevaikšciot ir kad nėra ko bijot smerties. Trečias, kad ant jokios bažnyčios neduot pinigų, tiktai ant tokios, ką krive-krivaitis prisakys.

Ir tai bus viskas. Ant galo, kaip aš misliju, kad susikramtys delto, kad nebus sutarties apie išrinkimą Judošiaus, ba jų bus dvylika“...

Po 180 eilučių kolumnose panašaus pasityčiojančio rašymo seka eilės:

VELNIAS IR "BALSAS"

V.

Amerike esu ponas,
Turiu savo rašta,
Kurį rašo sluga Jonas,
O aš duodu kaštą.
Su tuo raštu kuodaugiausia
Dušelių naudoju:
Per septynis, tai menkiausia
Kilpom appainioju.

BAL.

Tavo esmu viernas tarnas
Ir tavęs klausysiu,
Dirbsiu viernai, kaip bernas,
Lietuvius kusįsiu.
Kožno griekus atnaujinsiu
Svietui apšaukdamas,
Tavo "balse" patalpinsiu,
Šlovę plešydamas.

V.

O tai! O tai taip darykie,
Aš to reikalauju,
Brolius visus suerzinkie,
Tai bus, Jonai, dailu!

BAL.

Tiktai, velne, pinigėlių
Biskutį norėčiau,
Ant apskelbos kunigėlių
Piktybių prisėčiau.

V.

Ir kiek, Jonai, tu norėtum
Už taip puikų darbą?
Kad tik žodį ištesėtum,
Gautum diktą skarbą.

BAL.

Argi nedalaikiau žodžio,
Neviernas šėtone?!
Ar neklausiau, kaip podžio,
Ragotasis pone?

Lietuvninkus suerzinau,
Ar tai menkas darbas?
Ant kunigų užpjudinau,
Ar tai mažas skarbas!
Šenadory šeši sėbrai,
O septyni iš mus (New Yorko).
Ar tai maži mano darbai
Ir da kiek insprus...

V.

Na tai, Jonai, pasakykie,
Ar daug tu norėsi?
Tiktai visus supjudykie,
O išmist galėsi.
Jeigu žinai keno griekus—
Svietui apsakylie,
Rašyk "balse" visus niekus,
O šlovę draskylie.
Ak jau esi mano tarnu,
No visko atstokie,
Bukie mano geru bernu,
Nieko nebijokie...

BAL.

Ak tu velne, uždėtojas
Esi šito "balso,"
O aš, Jonas reddytojas,
Ką parašau—klauso.
Aš piktybes rašinėsiu,
Parėdkus ardysiu,
Visur nosį kišinėsiu,
Piktybes darysiu".

N. 26-me Jono Moekevičiaus iš Plymouth'o ilgesnis pasikoliojimo antras "atsišaukimas."

"Del atsirašymo ir atsikratymo no šuniško balso.... kad važiuotų į tautas su savo balsu"... ką... "nieko nerašo, kaip tik apie tautas, spiritybę, bliuznerstvas, draskydamas šlovę artimui, drėbdamas purvais ant dvasiškų asabų... Prašau tave, šliupelpalaiki, dar sykį, kad daugiau nesiųstum man savo šunišką balsą. Kad bučiau nematęs Paukščio gazietos... mislyčia, kas viskas ką tu rašai yra teisybė.. Matau, kad ką

Tik rašai savo balse, tai vis melas. o iš pavydumo išmisliji pats nežinai ką...

Tu išmislioji ir sakai, kad Paukštis služije tik del nau-dos lenkų, o aš tau sakau Šluputi didžgalvi, kad visai meluo-ji, nieko nežinodamas..."

Nr. 27-me str. "Q. Ežis sėbras iš kaiminės Witaudo."

"Jau Andriukaitis po draugei su Juška
Pirko arielkos, taipogi ir kružką;
Su tais dalykais lauks Jono iš ryto,
Žiopsos, kaip žiopliai abudu ant dypo.
Kada atvažiuos tie New Yorko sėbrai,
Tai Andriukaičiui bus ant plaučių gerai;
Ims arielkėlę, pripils pilną kružką,
Ir kaip tik išgers, pasakys į Jušką:
Bek Juška tiesiog, tik greitai į miestą,
Atnešk šičia tą tai ragą riestą,
Su juo eidami ulyčia triubysim,
Kad atvažiavo, po miestą garsinsim.
Kai Andriukaitis pagriebs ragą kreivą,
Tas tai, vaikine, perstatys kareivą:
Jo žvairės iššoks, kaip bulvių kukuliai,
Net nusidyvins New Yorko pakuliai!
Juška muš į bubną kiek galėdams,
Neš priešais save, kaip dumplės, stenėdams.
Su ta paroda eis į vieną vietą
Ant salės, kur balamutys svietą.

Ant galo broliai, podraugei ir sėbrai,
Apsimislykit tam dalyke gerai,
Kad tenai busit, centus pakavokit,
Kada reikalaus, špigą velyt duokit..."

Nr. 28-me, str. "Taradaikoj."

"Vieno vieto... vienas sėbriškas delegatas jau nuo pane-delio į darbą nėjo, tik lakstė su gromata (kaip sakė iš New Yorko)... Aš prie stalo sėdėjau ir žiurėjau į tą žmogų, kaip į varijotą... Neilgai laukus įsmuko į saliuoną moteriškė, sausa, kaip silkė rukyta ir... paklausė šinkoriaus: "Ar nebuvo ma-no Jona." Aš tuojau dasiprotėjau, kad jieško delegato... Pradėjau dairytis, delegato nematyt... Mislyjau, kad šuo po stalu man kumštelėjo į koją; žiuriu, čia tupi mano delegatas.

Moteriškė pusiau su verksmu pradėjo šinkoriui skųstis: Tas bedievis, pagonas, ką jis sau mislija. Nuo panedėlio į darbą neina. Vienas geria, o iš štoro ant knygučių neduoda; randa už du mėnesiu nemokėta, vaikai nuogi, alkani. Dabar kitą gavo gromatą iš New Yorko, kad važiuotų į Šenadorį ant kokios tai rujos!... Vakar neprietelis ėmė mano skepetą anglikui pardavė už du doleriu (man kaštavo 7 doleriai)...” Šinkorius nusišypsojo... žmoniukė pradėjo į pakampes tēmyti ir inžiurėjo savo vyrą, kitaip vadinus, delegatą po stalū... Vargišna bobelė tuoju pagriebė lazdą ir ėmė maudyti tu-pintą delegatą po stalū... Paskui atidarė duris ir delegatą iš-siuntė ne į Šenadorį, bet namo... Nuo šinkoriaus dažinojau, kad čia išviso yra trys tokie pusgalviai...”

Nr. 31 str. "Q. Ežis, Sėbras iš kiminės Witaudo."

"...Mano duondavis Taradaika išleido mane į kontrus...

Suėjo daugelis vyrų vakare ir pradėjo kalbēt su juoku... sakė, kad du latrai iš New Yorko Dizmas ir Gizmas atvažia-vo, sakė pamokslus ir norėjo juos parduot... krepšį užmiršo su tautoms ir visokioms raganystėms... Vienas pradėjo imti iš krepšio tautas, spiritybes, raganybes, perkuno kulkas ir ru... vainikus. Gaspadinė ėmė šluotą ir viską nuo stalo ant žemės numetė. (Seka moteriškės koliojimaii)... Krepšį iš-nešė laukan ir į vandenį įmetė; kokis pasidarė cypimas, oi jei! Kad aš šoble išsitraukiau ir į visas šalis švaisčiau net stogai braškėjo. Tai tau, pamislįjau, nugarmėjo visos tau-tos "gud bai" spiritybės su magijom"....

Nr. 30-me :

K. Burauskas iš Denver, Colorado, rašo :

"...gavau iš New Yorko biskutį popieros arba, kaip sako "lietuviškasis balsasis" su avižinėm tautom ir spiritybēm. Aš misliju, kad neužilgo tos visos tautos ir magijos šliupo nuklimps, o literos pabirs ir jo visi sėbrai iškriks po visas ša-lis... Bro liai, jisai nevertas gero vyro purvo, ką po pėdu čė-veryke yra... Neklausykit to šmerinyčgalvio... Kas gali su-prasti jo druką? Literos surinktos iš visokių žemių... Šliupas sako: Paukštys nemoka rašyt, nei skaityt. Aš tau tiesiog sa-kau, kad tu nieko nemoki ir neišmanai. Stataisi mokytas, o nemoki adresą parašyti. Aš sunkiai dirbu, o geriaus parašy-

čia, kaip tautų rašytojas. Ant galo ką čia brudą minavoti, turime savo "Wienibę", o kur vienybė, ten stiprybė... Duodu tau Šliupe rodą sėbrišką, kad prie mūsų "W-es" nesikabinėtum, o taiposgi prie kunigų, ba per tai sujudinsi ant savo galvos ne tik gamtas, tautas ir magijas, ale ir visus gerus lietuvninkus".

Nr. 35-me:

(Išjuokdamas mokina gražinti leidėjams "L. Balsą").

"...Nuėjau pas obivatelį M... kaip išgērėme ruginukės, pribuvo smagumo. Pasakė, kad mūsų gazieta gera ir kad jau dusyk nusiuntė "balselį" iš kur atėjo, o navet ir gromatą parašė, kad daugiau nesiųstų..." (Seka iškraipymai "L. B." redakcijos gromatos).....

Tą gromatą nenoriu čia visą talpinti, ba daugelis žmonių pasipiktintų... M. buvo tikru prieteliu "balso", ale jau nuo to laiko nenori anė po savo stogu įsileisti..."

Tame pačiame "W. L." Nr. 35, korespondencijoje iš Wilkes Barre skaitome:

"...Atsirado Šliupas su savo "balsu", ką su tuo savo raštu užpavietrijo visą lietuvystę..."

"Wienybė" atidarė mums akis, iš kurios galime semt naudingus prikodus... Argi padabna klausyt, ką tie Šliupsebrai pliovoja?! O kad Šliupas čirškia tulže ir trucizna piktybių... Šliupas norėjo mus gražiai išvesti ir but padaręs čia Amerike kitą nevalią Babilonijos! Budavojo bokštą Babeliaus, ale Dievas liežuvį sumaišė, ba locni Broliai nesuprato, ką jis kalba ir rašo... Jus broliai to "balso" neskaitykite, turit "Wienibę", tą raštą, kuriame randasi gražus skaitymai..."

Nr. 35-me:

(Išjuokdamas mokina gražinti leidėjams "L. Balsą").

"...Nuėjau pas obivatelį M... kaip išgērėme ruginukės, pribuvo smagumo. Pasakė, kad mūsų gazieta gera ir kad jau dusyk nusiuntė "balselį" iš kur atėjo, o navet ir gromatą parašė, kad daugiau nesiųstų..." (Seka iškraipymai "L. B." redakcijos gromatos)...

Tą gromatą nenoriu čia visą talpinti, ba daugelis žmonių pasipiktintų... M. buvo tikru prieteliu "balso", ale jau nuo to laiko nenori anė po savo stogu įsileisti..."

Tame pačiame "W. L." Nr. 35, korespondencijoje iš Wilkes Barre skaitome:

"...Atsirado Šliupas su savo "balsu," ką su tuo savo raštu užpavietrijo visą lietuviystę...

"Wienybe" atidarė mums akis, iš kurios galime semt naudingus priklodus... Argi padabna klausyt, ką tie Šliupsebrai pliovoja?! O kad Šliupas čirškia tulže ir trucizna piktybių... Šliupas norėjo mus gražiai išvesti ir but padaręs čia Amerike kitą nevalia Babilionijos! Budavojo bokštą Babeliaus, ale Dievas liežuvį sumaišė, ba locni Broliai nesuprato. ką jis kalba ir rašo... Jus broliai to "balso" neskaitykite, turite "Wienibę", tą raštą, kuriame randasi gražus skaitymai..."

Nr. 30-me:

K. Burauskas iš Denver, Colorado, rašo:

"...gavau iš New Yorko biskutį popieros, arba, kaip sako "lietuviškasis balsasis" su avižinėm tautom ir spiritybėm. Aš misliju, kad neužilgo tos visos tautos ir magijos Šliupo nuklimps, o literos pabirs ir jo visi sėbrai iškriks po visas šalis... Broliai, jisai nevertas gero vyro purvo, ką po padu čeveryke yra... Neklausykit to šmerinyčgalvio... Kas gali suprasti jo druką? Literos surinktos iš visokių žemių... Šliupas sako: Paukštys nemoka rašyt, nei skaityt. Aš tau tiesiog sakau, kad tu nieko nemoki ir neišmanai. Stataisi mokytas, o nemoki adresą parašyti. Aš sunkiai dirbu, o geriaus parašyčia, kaip tautų rašytojas. Ant galo ką čia brudą minavoti, turime savo "Wienibę," o kur vienybė, ten stiprybė... Duodu tau Šliupe rodą sėbrišką, kad prie mūsų "W-es" nesikabinėtum, o taiposgi prie kunigų, ba per tai sujudinsi ant savo galvos ne tik gamtas, tautas, spiritybes ir magijas, ale ir visus gerus lietuvininkus."

Skyrius IX. Šenadorio saliuinkas Ražas. Brolio Augustino akcija „Wienibės Liet.“ naudai. „Šliuptarnio“ atsiradimas. Šenadoriškiei gaudagrašiai išnaudoja ginčus asmeniniems tikslams. Meldažis ir jo apsukrumas. J. Bobina, A. Stankevičia ir Simno raštininkas Bartaševičia.

Cia galima patėmyti, juog šiame laike Senadoryje „Wien. Liet.“ skaitytojai pirmieje pradėjo vadinti Sliupo šalininkus „šliuptarniais“.

Aštuntoje dešimtyje metų vienu pasekmingesnių Senadorio lietuvių saliuinkų buvo Jonas Ražas, kurio karčemoje—saliūne prie Centre gatvės (už poros šimtų žingsnių nuo Lehigh Valley gelžkelio stoties) lietuvių gyvenimas virte virė, kunkuliavo. Mokėta čia gražiu žodžiu paguosti nuvargusius pareinančius iš darbo angliakasius, kurie paskui ir po vakarienei, apsiprausę ir išėiginiais drabužiais pasirėdę, sugriždavo čion praleisti vakarą. Ražo žmona savo tarnaites merginas greit išpiršdavo norintiems apsvesti jaunikiams ir sugebėdavo iškelti garsiausias vestuves — veselijas. Jauniems iš to buvę daug smagumo, Ražams nemaža pelno ir garbės: jų „kostomierių“ — konsumentų žymus skaitlius vis didinosi, augo.

Pas Ražą visada galima buvę isgirsti paskiausias naujienas iš lietuvių gyvenimo. „Wienibes Liet.“ leidėjų Antano Pajaujo (punskiečio) ir Juozo Paukščio iprašytas brolis Augustinas Zaica, pasiryžęs paskleisti Senadoryje tą laikraštį, 1886

metų vasarą mokėjo pasinaudoti Ražo populiariumu. Tuomet antrais savo ėjimo metais „Liet. Balsas“ teturėjo 8 skaitytojus Senadoryje, „Wien Liet.“ gi po keleto mėnesių kas savaitę talpino savo skiltyse po 50 colių 8 šenadoriškių lietuvių bizniierių apgarsinimų, o skaitytojų turėjusi per pusę šimto.

„...Mes nepavydime popieros ir dėl naudos brolių lietuvininkų išduodam kas seredą tik už du doleriu ant metų, netaip kaip jisai (supr. „L. Balsas“) į mėnesi sykį kavalkuose“ —

„Tikrai butinė jo panaši jo raštui.. Da šitą mėnesį išleido draiskalą spiritybės..... Privalote jo sėbrai nusiųsti tam asilui futerio, kad nepastiptų ba..... ir maskoliui nusibodo duot „žalovanie“ dėl savo tarno“.....“) gyrėsi savo gazietoje „W. Liet.“ ponai.

Beskaitant garsiai iš „Wienibės Liet.“ Tara-
daikos ir kitų rašytojų pasityčiojimus iš „Sliu-
po sėbrų“, Ražo klientai nesigailėję visokiu
pridėcku, ypač jei neiškęsdamas atsirasdavo ōia
jau netoli gyvenęs žilabarzdis Andriukaitis.
Sio pastarojo mokėta storai užkirsti tamsū-
nams, bemoksliams, „jautukams“ ir t.t. Bet
nec Hercules contra plures! Kuomet susierzinęs
viena kartą jis (Andr.) mėgino apginti visų pajuo-
kiamąjį „naujorkinių kudlių draiskalą“; ir ginčai
pradėjo perdaug į barnius virsti, šeimininkas
Ražas, kad nuraminus išikarčiavusius, pašaukė

*) „Spaudos Laisves ir Am. L. Org. Sukaktuvese“ l. 587—9.

visus prie baro: „eikšiate visi išisgerkime, vyrai, ar mes šliuptarniai kokie, kad už tą driskių niaujamės”. „Zilis šliuptarnis, Andriukaitis šliuptarnis, ne mes” atkirto keli vyrukai. Tas žodis, karštuose ginčuose išsprūdes, lipte prilipo prie uolaus „Liet. Balso” rėmėjo. Taip pramintas Andriukaitis labai pyko, bet to tik reikėjo pajuokikams ir tas žodis lipte prie jo prilipo.

„Šliuptarnio” vardas iš Senadorio greit pasklido ir į kitas mūsų naujokynes. Anuomet jis buvo taip įžeidžiantis, kad net teismo prašyta bausti už to žodžio naudojimą.

Senadoriškiai gaudagrašiai, kurių kišenėse tūnojo žmonių suaukoti šimtai dolerų būsimai lietuviškai parapijai, mokėjo pasinaudoti šitais vaidais. Prisegdami „šliuptarnio” vardą Andriukaičiui ir jo bičiuliams, jie pasiteisino pirmiausiai savo akyse ir už alaus stiklą greit gavo pritarėjų, kad „šventam daiktui” suaukotų pinigų atidavimas tokiem „šliuptarniams” būtų nedovanotinas dalykas.

* * *

„Šliuptarnių” susivienijimo įždininkui Mioldažiui, visus — senus ar jaunus „bernelius” mokančiam gražiai prašnekinti, negalima buvo prikergti „šliuptarnio” vardą. Bet ir jam nedovanota. Pasinaudojant šnekomis, kad pas jį buvę gan ilgai „Šliupo Vienybės” pinigai (27 dol. 32c.), tūlas neprautburnis pramanė, būk J. Mioldažis pasisavinęs kun. Lenarkevičiaus namą, kuri būk

tas kunigas pirkęs Mioldažio vardan, nes jam, kaip kunigui neleistina esą (sic) turėti savastis. Ta nevykusi melaginga žinia suvirš porą dešimtu metų buvo prisimenama Senadoryje ir daug „berneliui“ Mioldažiui nemalonumų padarė.

Po viršminėtam Jonui Bobinai pirmam Senadorio lietuviui vertelgai Vincas Simanskis pirmas isitaisė „bučerce“ — mėšinių valgių krautuve apie 1875 m., o pirmąjį lietuvių saliūną — karčemą), nusipirko Andrius Stankevičius, kurio tikra pavardė Kačkauskas. Po lenkmečio jo tėvas turėjo bėgti iš Ziežmarių parapijos, Trakų pavietai Suvalkiją ir gyveno kurį laiką Vilkaviškyje po Stankevičiaus pavarde. Andrius Stankevičius, atvykęs Amerikon 1873 m., iš karto gyveno Gilbertone čia jau už kalno nuo Senadorio pas Bartaševičių, buvusį Simno kancelerijos raštininką, turėjusį bėgti iš Lietuvos dėl savo gudrybių daugybės. Šis ir daugiau jam panašių buvusią Lietuvos „ponų“ (raštininkėlių, vaitų ir t. p.) daug padėjo lenkams išigalėti pirmoje lietuvių parapijoje Senadoryje.

Skyrius X. Statistikos skaitlinės apie bemokslus ateivius lietuvius (ir šenadoriečius). „Obivatelių“ akiplešrumas. Socialistų pionieriai.

Keli šimtai šenadoriškių lietuvių daugiausiai buvę bemoksliai, analfabetai, kurių visokius raštiškus reikalus atlikdami gudruoliai jų vardais dažniausiai savo asmeninius įsitikinimus mėgdavo primesti akiai klausantiems rankpelniams.

V. K. Račkauskas savo knygoje „Amerika“,*) pasiremdamas Jungtinių Valstybių valdžios statistika, parodo, kad per 16 metų (1899—1914) 122.717 lietuvių ateivių nemokėję nei skaityti nei rašyti, o tik 11.32 mokėję skaityti, bet nepažinę rašto. Mums visiems gerai žinoma, kad pradžioje ateivijos tas bemokslų skaitlius kur kas buvęs didesnis. „Liūdnas apsireiškimas“ anot Račkausko, kad „iš 100 lietuvių ateivių buvo visiškai analfabetai 42 vyrai ir 54 moterys, gi moką skaityti, tik nemoką rašyti: vyrų — 3, moterų — 5. Pradžioje išeivijos „tas apsireiškimas buvo dar liūdnasnis.“

1897 m. Mauderodės spaustuvė Tilžėje atspaudino knygas: „Suskaita arba Statistika visų lietuviszkų knygų atspausių Prusuose nuo 1864 m. iki pabaigai 1896 metų. Suraszė A. Jonas Zanavykutis“. Sulig tų rupeštingai padarytų statistikų per dvi dešimti metų po vyskupo Valančiaus mirties (1876-1895) visokių knygų visos Lietuvos žmonėms buvę atspaussta vien du milijonai 79 tukstančiai egzempliorių (įskaitant kalendorius, lementorius, maldaknyges etc.) Pirmoje dešimtyje (iki 1886 metų, kuo-

*) Amerika, I, 127.

met mūsų bernužėliai Amerikoje įgijo progos, dolerį užmokėję, ir pasikolioti per gazietas") buvę atspausa vien 376.000 egzempliorių, o nuo 1886 iki 1895 — 1.687.000. Atminkime dar, kad didis nuošimtis tų knygų, gaben ant jas slapta per rubežių, patekdavę į rusų žandarų nagus arba kitaip žudavę. Tadgi kiekvienam aišku, kodėl emigrantai iš Lietuvos tokį „liudną“ įspudį darė atvykdami Amerikon.

Apie Senadorio lietuvių vadu — „obivatelių“ akiplėšrumą randame 1890 metų „Vien. Lietuvnikų“ N. 37 tūlo „Zvirbliu“ idomia korespondencija: „Esa... „mūsų ponai „obivateliai“... vis laiko birbynę prie savo nelemtų lūpu.... ir malonėtų, kad kožnas bevienas pagal jų birbinimą šoktų... Pernai meta mūsų „obivateliai“ parsikviesdino iš Lietuvos vieną daktarą (Jasinski. Red.). Jie... tikėjosi, jog šis pagal jų fantaziją viską dirbs. Pažinę dabar, jog žmogus apšviestas, priegtam lėtas, tykus ir teisingas, negali sutikti su tamsiais egoistais, ėmė ant jo mesti akmenimis, paniekinimu ir spėsti visokias žabangas“...

* * *

Prie žymesnių įsigyvenusios Senadorio šv. Kazimiero parapijoje tvarkos palaikytojų ōia reikia priskaityti viršpaminėtąjį Joną Meldažį bei Balčiūnų šeimyną, kuriems vienok jokio kito priekaišto negalima primesti.

Jonas Meldažis, vedęs vienos Mount Carmelio lenkų šeimynos dukterį, Senadoryje įsigyveno kaipo įtakingas rūbų siuvėju dirbtuvės savininkas ir savo švelniu apsiėjimu įgijo didelę įtekme tarp vietos lietuviu. Devyniasdešimtais metais, kun. P. Abromaičiui sukūrus šv. Jurgio

parapiją, Jonas Meldazis su Jonu Bobina buvo jau pirmutinėse „obivatelių“ eilėse, palaikančių lietuvių kleboną. Balčiūnas (bene suvalkietis dzūkas) buvęs ilgesnį laiką kun. Lenarkevičiaus zakristijonu. Jo vaikai devyniasdešimtais metais ir vėliaus, buvo pionieriais kandidatais į uredus, statomais politinės socialistų partijos Senadoryje ir abelnai Schuykill'o apskrityje. Prie jų vėliaus prisišlijo ir kun. Lenarkevičiaus buvusio vargonininko žentas vaistininkas Kazūnas (ž. Pirm. Am. Profes. t. II. 1, 113).

2

Skyrius XI. 1877 m. šenadoriečių šv. Kazimiero parapijoje vaidai virsta tautiniais bylinėjimais tarp lietuvių ir lenkų. Jų atgarsis „Lietuwiszkoje Gazietoje“ (1879 m.). Brolio Augustino sujudinti New Yorko lietuviai padeda šenadoriečių atstovams skūstis ant lenkų Kardinolui McCloskey. Jei čia nelaimėsią, jie siųsią išrinktą žmogų Romon pas popiežių. „Liet. Gazietos“ leidėjo pasiteisinimai ir brolio Augustino energiška propaganda. „Liet. Gazietos“ No. 16 (1879 m.). M. Kasakauskos atsiliepimas.

Antroje septintos dešimties metų pusėje Senadorio lietuvių bylų su lenkais, ėjusių nevien per visokias pasaulinės ir dvasinės vyresnybės instancijas, atgarsiai sujudino visus Amerikos lietuvius.

Jų aidas, plačiausiai praskambėjęs ir pirmame išeiivių laikraštyje — „Lietuviškoje Gazietoje“ (slgk. „Aušra“ 1885, N. 10—11), padėjo išardyti visus sugyvenimo ryšius tarp amerikiečių lietuvių ir lenkų.

„Lietuwiszkos Gazietos“ N. 5-me, (1879 m.) korespondentas vardan Senadorio lietuvių (skaitliuje apie 600), pareiškia reikalavimą lietuviško kunigo, kuris teiktų jiems dvasinį patarnavimą jų prigimtoje kalboje..... Senadoriečiai, esą, rengia tame dalyke peticiją prie Philadelphios arkivyskupo. Jei čia lenkininkai jiems užkirsia kelius, tai jie kreipsiasi į New Yorko kardinolą (kardinolas McCloskey tuomet buvo New Yorko arkivyskupu), o pagaliaus pasieksią ir pa-

tį šv. Tėvą Romoje, nes „negalimas daigtas, kad teip žmonės gyventų“ (pasidavę lenkams).

„Auginate vaikus, o kas iš jų bus, kai išaugs, jeigu nebus išmokinti tikėjimo? O kas juos išmoks? tėvas yra tik svečiu namieje, o motina neturi laiko arba pati nemoka. Vietą tėvo ir motinos turi pavaduoti kunigas ir atvesti į kelią, kuriuom turi visą amžių vaikščioti. O kur dabar turite kunigą? Turite už tiesą, bet jo nesuprantate, o jisai jusų“... taip rašė šenadoriškis „Liet. Gazietos“ korespondentas (brolis Augustinas Zaica).

Tos pačios „Lietuwiszkos Gazietos“ (N.8) korespondentas irgi tas pats brolis Augustinas, kaip man sakyta, vardan New Yorko ir Brooklyn'o lietuvių praneša Amerikos lietuviškai visuomenei, kad šenadoriškiei jau padavę prašymą New York'o kardinolui, reikalaudami lietuvių kunigo. Jei kardinolas jų neužganėdįsias, jie siųsią išrinktą žmogų į Romą pas patį popiežių... Teippat newyorkiečiai lietuviai barasi ant tų šenadoriškių, kurie laikė lenko klebono pusę..

„...kiba jūs broliai mieli iš proto išėjote, smegenų neturite... Geras ir gražus tai yra davadas meilės lenkų kunigo į lietuvius ar jūs tai nematote..... Jūs, broliai, nesiduokite, nusikrėskite nuo tų dulkių (lenkų ir lenkininkų), o eikite toliaus ieškot teisybės“.....
te Cie 1873 p. 159.”

„Lietuviškos Gazietos“ leidėjas, lenkų bičiulis M. Tvarauckas, negalėdamas atsakyti laikraštėje vietos savo vyriausio sandarbininko, brolio Augustino raštui, prideda pasargą, juog rasi „ji kiti paskaitysią už maskolių špiegą (opiausias anuomet įtarimas Red.), kadangi jis talpinas raštą, kurs parodo geismą atskirti lietuvius nuo len-

ku, bet jis nekaltas, kad čia lenkai šelmystę daro, ją matydamas jis teisybę užtylėti negališ, norints pats būdamas lenku trokštąs, kad vieni kitiems paduotų ranką ir gyventų kaip broliai, vienos motinos sūnus" (slgk. „Aušra“ 1885, psl. 338—339).

Tokie tai atgarsiai girdėjosi pirmame Amerikos lietuvių laikraštyje po dviejų su viršum metų nuo pirmojo šenadoriškių susirėmimo su lenkais ir anų šalininkais už lietuviškumą bažnyčioje. Be abejonės tie protestų balsai daug griežtesni buvo, tik lenkų bičiulis „Liet. Gazietos“ leidėjas Tvarauskas, kiek drįso, juos sušvelnyjo.

Gi „Liet. Gazietos“ N. 16-me, irgi tas pats brolis Augustinas savo vardu pasirašydamas „pliauškia botagu lenkams per bikšias“..... „Neleisime, kad žmonės mūsų būtų nuo lenkų persekiojami, gana iki šiuolaik, kas buvo lietuviška, tai viskas paniekinta“.....

„Taip tai matome, juog lietuviai Amerikoje (jau septintos dešimties metų pabaigoje Red.) visiškai skiriasi nuo lenkų, nors lenkai norėtų, kad lietuviai glaustųsi prie jų; tiktai vienybė tarp pačių lietuvių yra menka ir teisybę užtai rašo M. K. Kasakauskas „Liet. Gazietos“ N. 16-me: „kur yra vienybė, kur meilė broliška tarp lietuvių? Lietuvnikai neturi vienybės ir yra išsklaidyti kaip žydu bitės..... Jie tiktai šaukia, kri-

kia, o nei vienas nieko neišmano, nes užpečkyje užaugo, nors trumpą laiką pagyvenę Amerikoje statosi didžiausiais mokytojais svieto", taip baigė „Liet. Gazietos" recenzentas savo raštą 1885 „Aušros" psl. 340, prižadėdamas vėliaus pakamantinėti Amerikos lietuvių rašliavą" (Lietuwiszką Gazieta). Gaila, labai gaila, kad to darbo niekad jis nemėgino užbaigti.

(Dar ne viskas)

Garsindami čia pradžią kun. A. Miluko rašto apie „Lietuvius Pennsylvanijoje" meldžiame visų teisybę mylinčių gerų lietuvių padėti: suteikiant senus dokumentus arba jų kopijas (geriausiai fotostatus) ir teisingai nušviečiant neaiškius ar nepaminėtus įvykius.

„Žvaigždės" Redakcija.

(Tąsa nuo 8 p.)

GERBIAMASIS:

„30 Metų Spaudą Atgavus” knygų pirmam tomui išėjus iš spaudos, atėjo žinia iš Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos, kad ir pats p. Prezidentas netik įsirašo į bendrleidėjus, bet, linkėdamas mūsų sumanytam darbui gero pasisėkimo, parašė ir prakalbą toms knygoms.

Siųsdami Jums Prezidento A. Smetonos rašto, fotogratiškai atspausto, lapelius, kuriuos patys teiksitės įsidėti į knygas, prašome padėti mums patrigubinti dabartinį bendrleidėjų skaitlių. Tuomet galėsime sekančiuose tomuose paskelbti didesnį skaitlių fotografiškai atspausių dokumentų iš „Aušros” galdnės. Tas visiems parodys, kaip anuomet Lietuvos žmonių kulturininkai anot dainos žodžių „kentė pasišventę už varguolius mus” ir bus mums atspara dabartinėse nelengvo- se dienose toliaus tą darbą su lygiu pasiaukojimu dirbti.

Kun. A. M. Milukas.

BENDRALEIDĖJAI

- Antanas Smetona, Lietuvos Respublikos Prezidentas**
Teisėjas Motiejus Čepas
Liet. Valst. Aukščiausio
Tribunolo pirmininkas
Vysk. Petras Bučys
Dr. M. Bagdonas
Antanas Kalvaitis (L. kons. Chic.)
Pralotas Jonas Naujokas
Rektorius
Vilkaviškio Seminarijos
Kun. Jonas Balkunas
Prel. Mykolas Krušas
Kan. Fab. Kemėšis
Kun. Matas A. Pankus
Kun. Juozas Šaulinskas
Kun. Jonas M. Vaišnoras
Kun. Magnus Kazėnas
Kun. Norbertas Pakalnis
Kun. Alexandras P. Baltutis
Kun. Jeronimas Vaičiūnas
Kun. Dr. Juozas Končius
Kun. Anicetas Linkus
Kun. Ignacas Valančiūnas
Kun. Jonas Ambotas
Kun. Pranas Juškaitis
Kun. Kaz. Paulonis
Kun. Pranas Virmauskis
Kun. Petras Vanagas
Prof. J. Tamošaitis
Adv. Jonas Bagždžiūnas - Borden
Adv. J. B. Gailius
Dr. Bladas Vencius
Dr. Ignas Stadulis
Dr. Vincas Krikščiūnas
Dr. Jonas Waluk
Dr. S. Bležis
Kun. Juozas Židanavičius
Kun. Ignotas Kelmelis
- Vysk. Teofilius Matulionis**
Vyskupas M. Reins
Pulk. P. Žadeklis (L. kons.)
Adv. P. Daužvardis
Teisėjas F. B. Bradchulis
Dr. Alexandra Račkus
Kotryna Račkienė
Dr. W. C. Dorosavage,
Kun. L. Vaicekauskas
Vytauto ordino kavaliarius
Kun. Jonas Kasakaitis
Antanas Kazlauskas
Prelatas Juozas Miliauskas
Kun. Ignas Albavičius
Kun. Kaz. Stuzko, C. S. C.
Kun. Juozas Svirskis
Kun. Antanas Briško
Kun. Jonas Kartavičius
Kun. Antanas Karužiškis
Kun. Pranas Vaitukaitis
Kun. Juozas Aleksinas
Kun. Jonas Karalius
Kun. Juozas Paškauskas
Kun. Ignacas Zimblys
Kun. Antanas Sinkevičius
Kun. Sil. Remeika
Kun. Antanas Ežerskis
Kun. Aleks. Skripka
Kun. Jurgis Inčiūra
Adv. F. J. Bagočius
Adv. Kaz. J. Kalinauskas
Dr. Albertas Valibus
Dr. Jonas Bučnis
Dr. Mutas J. Vinikas
Dr. Jonas Poška
Dr. Antanas Kapočius
Petras Muliolis
Jonas Žemantauskas

Prel. A. Dambrauskas
Prel. Jurgis Narijauskas
Kun. Pranas Juras
Kun. Jonas Švagždis
Kun. Pranas V. Strakauskas
Kun. Jurgis Paškauskas
Kun. Jonas Kripas
Kun. St. Stonis
Kun. Juozas Lietuvnikas
Vyt. Banaitis,
Liet. pilietybės referentas
Prof. A. Kaunas,
Aušros gim. inspektorius
Kun. Mykolas Kemežis
Kun. Jonas Kinta
Kun. Jonas Laurinaitis
Kun. Petras Laumakis
Kun. Juozas Millauskas
Kun. Ant. Vaškėlis
Andrius Kižis
Vincas Kvetkauskas
Antanas Sutkus
S. E. Vitaitis
Ksaveras Strumskis
Klemensas Steponavičius
Leonas ir Marija Ginkevičiai
Juozas Ambraziejus
Rapolas Kručas
Adėlė Smalls
Petronė Jurgellutė
Marė Draugellutė
Juozas Kavaliauskas
Antanas Mockevičius
Agota Sutkaičiūtė
Kun. J. Simonaitis
Ministeris I. Aukštuolis
Lietuvos Pasiuntinys
Pietų Amerikai
P. Gančys
Lietuvos Pasiuntinybės
Pietų Amerikai Sekr.

Kas daugiau?

Ir Tamstos bičioulius čion kviečiame!

Dr. Mot. Nasvytis
Inž. Bronius Banaitis
Prof. Kazys V. Banaitis
Jezuity gimnazija Kaune
Prof. Ed. Volteris
Adv. R. John Urevich
Kun. J. F. Baltaševičius
(Boll)
Kun. Kazys Urbonavičius
Kun. B. F. Gauronskas
Kun. Myk. F. Daumantas
Kun. Juozas J. Valantiejus
Kun. Jonas Bakanas
Kun. Antanas Petrauskas
Kun. Jonas Lincevičius
Dr. Antanas Petrika
Kun. Sim. Draugelis
Dr. Stasys Mockevičius
Dr. J. S. Message
Dr. Antanas Bacevičius
Dr. Jonas Mešlys
Adv. A. O. Shalina
Vaist. Justinas Kullis
Jonas Mollušis
Juozas Jonelkis
Morta E. Rodnitė
Paulina Petkus
Mykolas Norkunas
Antanas Mikalauskas
Juozas LeVanda
Juozas B. Šallunas
Juozas Garšva
Motiejus P. Ballas
Povilas Gustas
Mykolas L. Vasil
Adv. Rapolas Skipitis
Dominikonų Vienuolynas
Raseiniuose
Teis. Nicholas M. Pette
Birutė Žiugždaitė
Kaz. Vidikauskas

